

EKONOMISTA BUSSIKUSKIKSI

Korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien kerrottu identiteetti

LUOTO MAARIT
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalityön pro gradu-tutkielma
Huhtikuu 2007

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

LUOTO MAARIT: Ekonomista bussikusikiksi. Korkeasti koulutettujen
maahanmuuttajien kerrottu identiteetti

Pro gradu-tutkielma, s. 71, 1 liites.

Sosiaalityö

Huhtikuu 2007

Tässä Pro gradu-tutkielmassa käsitelen korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien identiteettiä ja työhön liittyvää kerrontaa. Tutkielmaa varten olen haastatellut kahdeksaa, entisessä kotimaassaan korkeasti koulutettua henkilöä, jotka eivät ole Suomessa syystä tai toisesta työllistyneet oman alansa töihin. Haastatteluhetkellä tutkittavat työskentelivät X:n liikennelaitoksella bussikuskeina. Tarkoitukseni on selvittää tutkielmassa, miten tutkittavat kokevat työnsä ja, miten tämä vaikuttaa heidän identiteettiinsä. Siitä huolimatta, että tutkielman pääpaino on työssä ja sen merkityksissä, niin tutkielmassa käsitelen myös kulttuurin, perheen ja osallistumisen merkityksiä. Nämä aiheet nousivat esille merkittävinä tekijöinä tutkittavien elämälle. Lisäksi olen löytänyt tutkittavien kerronnasta hallitsevia kerronnan tyyppisiä, jotka olen jakanut neljään tarina-tyyppiin.

Tutkielman teoreettisessa osassa käsitelen työn merkitystä ihmisille. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan työtä maahanmuuttajien näkökulmasta. Työllä näyttää olevan hyvin samanlaisia merkityksiä kaikille ihmisille, mutta maahanmuuttajille työllistymisellä voi olla moninaisempia merkityksiä kuin syntyperältään suomalaisille. Tutkittaville työ merkitsee ennen kaikkea elämänsisältöä ja taloudellisen toimeentulon varmistamista. Samalla työ on maahanmuuttajille keino osoittaa, etteivät he halua käyttää suomalaista sosiaaliturvajärjestelmää hyväkseen. Tutkielmassa käsitellään myös Suomea tutkittavien elämän kontekstina.

Sosiaalityön kentällä maahanmuuttajat tulevat olemaan kansainvälistymisen myötä tärkeä asiakasryhmä. Maahanmuuttajien tukeminen ja aktiivinen avun tarjoaminen voivat olla keinoja integroida maahanmuuttajat suomalaiseen yhteiskuntaan. Sosiaalityön kentälläkin on tärkeää havaita, että maahanmuuttajat ovat varsin heterogeeninen ryhmä ja tämä tulisi huomioida myös neuvonta- ja auttamistyössä. Tämän tutkielman tutkittavat ovat hyvä esimerkki maahanmuuttajista, joilla on takanaan hyvä koulutus ja paljon annettavaa Suomelle. Kulttuuriset erot ja ennakkoluulot ovat kuitenkin maahanmuuttajien työllistymisen esteinä ja tämän ovat saaneet kokea myös tutkimani korkeasti koulutetut maahanmuuttajat. Avoin keskustelu maahanmuuttajien työllistymisen ongelmista ja aktiivisen maahanmuuttopolitiikan tavoitteista olisi hyödyksi kaikille osapuolille. Suomeen tuleva maahanmuuttaja voi kokea suuren yllätyksen, kun Suomi mainostaa itseään maana, johon työssäkäyvät maahanmuuttajat ovat tervetulleita, mutta käytännössä työtä ei ole maahanmuuttajille tarjolla. Tällä on väistämättä vaikutuksia myös maahanmuuttajien identiteetille.

Asiasanat: maahanmuuttajat, identiteetti, työ, työllistyminen, koulutus, kulttuuri-erot, narratiivisuus, tarinat

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	5
2	TUTKIELMAN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	8
2.1	Suomi maahanmuuttajan työn ja identiteetin kontekstina	8
2.2	Työ maahanmuuttajan identiteetin tärkeänä tekijänä	12
2.3	Identiteetti-käsitteen määrittely tutkielmassa	14
2.4	Mieheys ja työn merkitys	16
3	LÄHESTYMISTAPA JA TUTKIMUKSEN KONKREETTINEN TOTEUTTAMINEN	19
3.1	Narratiivisuus lähestymistapana	19
3.2	Tutkimustehtävä	21
3.3	Aineisto ja analyysi	22
4	TYÖN MERKITYS TUTKITTAVIEN IDENTITEETILLE	26
4.1	Työn positiiviset merkitykset	26
4.2	Työn ja työllistymisen negatiiviset merkitykset	28
4.3	Työ- elämänsuola vai keino selviytyä taloudellisesti?	33
5	”EI YKSIN TYÖSTÄ” – IDENTITEETTIKERRONNAN MONINAISUUS.....	36
5.1	Perheen merkitys tutkittaville	36
5.2	Kulttuuri-kerronta	40
5.3	Osallistumisen merkitykset	43
5.4	Ajan merkitys tutkittaville	48

6	HALLITSEVAT TARINAT JA NIIDEN SEURAUKSET	50
6.1	Sopeutujat	51
6.2	Taistelijat	52
6.3	Tulevaisuuteen suuntautujat	55
6.4	Olosuhteiden uhrin	57
6.5	Tarinan kertomisen tavan seuraukset 'kuulumiselle'	59
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	62
	LÄHDELUETTELO	67
	LIITTEET	72

”Jokainen oleva hetki on iäisyyttä,
siinä on koko eläminen läsnä,
siinä on kaikki se menneisyys,
joka on muodostanut nykyisyyden tilan,
ja siinä on mahdollisuutena kaikki se tulevaisuus,
joka voi muodostua nykyisyydestä,
menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus
ovat aina joka hetkenä silmäimme ja
tuntemisemme edessä”

Volter Kilpi

1 JOHDANTO

Käsittelen tutkielmassani korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien työhön ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä. Kiinnostukseni aiheeseen nousi muutama vuosi sitten, kun radiossa keskusteltiin siitä, että on suuri ongelma, jos ulkomaalaiset lääkärit päätyvät ajamaan busseja. Käytännössä voi olla, että ulkomaalaiset lääkärit ovat niitä harvoja ryhmiä, jotka ovat saaneet koulutusta vastaavaa työtä, mutta silti sanoma oli selvä. Suomessa on yleisesti hyväksytty tosiasia se, että kouluttautuminen kannattaa aina. Voisi kuvitella, että näin ajattelevat myös Suomeen tulevat korkeasti koulutetut maahanmuuttajat. Tämän yleisesti hyväksytyn tosiasian lisäksi julkisessa keskustelussa kuulee usein, että työperusteista maahanmuuttoa täytyy lisätä, jotta eläkkeelle jääville suomalaisille löytyy seuraajia. Samalla tutkimuksissa ja maahanmuuttajien haastatteluissa tuodaan esille sitä, että maahanmuuttajien työllistymisessä on edelleen suuria haasteita.

Olen haastatellut tutkielmaa varten kahdeksaa omassa kotimaassaan korkeasti koulutettua maahanmuuttajaa, jotka työskentelivät haastattelu-hetkellä bussikuskeina. Etsin haastatteluista identiteetikerrontaa, josta ilmenee, miten korkeasti koulutetut maahanmuuttajat kokevat työn merkityksen identiteetilleen. Tarkoitukseni on selvittää, millaisia kokemuksia korkeasti koulutetuilla maahanmuuttajilla työllistymisestä on ja kuinka nämä kokemukset vaikuttavat heidän identiteettiinsä. Vaikka tutkielman pääpaino onkin työssä ja sen merkityksissä, tutkielma käsittelee myös laajemmin tutkittavien elämää eri näkökulmista. Erityisesti tutkittavien antamat merkitykset perheelle, ystäville sekä kulttuurisille tekijöille nousevat tutkimustuloksissa esille työstä keskustelun rinnalla.

Maahanmuuttajuutta voi tarkastella monesta eri näkökulmasta. Maahanmuuttajat voidaan nähdä resurssina, joka tulisi mahdollisemman tehokkaasti hyödyntää. Maahanmuuttajat voi nähdä myös uhkana, jos tarkastelee Suomen jo nyt korkeita työttömyyslukuja. Kulttuurisesti maahanmuuttajat voivat rikastuttaa suomalaisten elämää. Tämä tutkielma käsittelee kuitenkin maahanmuuttajien omia käsityksiä itsestään. Suomessa maahanmuuttaja voi toivoa, että hänet nähtäisiin resurssina työmarkkinoilla. Monet maahanmuuttajat jakaisivat mielellään kulttuuriperinteensä, jos joku haluaisi niistä kuulla. Tutkielman tavoitteena on tuoda esille kahdeksan korkeasti koulutetun maahanmuuttajan identiteettikertomus. Tulen tarkastelemaan haastatteluja narratiivisin menetelmin. Tämän vuoksi identiteetti-käsitteen määrittely korostaa narratiivista identiteettiä.

Tällä hetkellä maahanmuuttajat ja työllisyys ovat ajankohtaisia asioita Suomessa, joihin ottavat kantaa sekä tutkijat että työnantajat. Myös maahanmuuttajia on haastateltu ja työmarkkinoille on tehty pistokokeita, jotta voitaisiin selvittää, mitä työtä etsivät maahanmuuttajat arkielämässä todella kohtaavat. Maahanmuuttajien oma ääni ei kuitenkaan tule aina esille, vaan näkökulmana on usein se, miten Suomi voi hyötyä osaavasta, ulkomailta tulevasta työvoimasta. Oma näkökulmani tässä tutkielmassa on hyvin erilainen. Pyrin siihen, että haastatteleman korkeasti koulutetut maahanmuuttajat saavat itse kertoa niistä merkityksistä, joita työllä heille on. Haastattelut kattavat myös tutkittavien muut elämän osa-alueet. Perheen ja oman kulttuurin merkitykset nousevat tutkielmassa esille, kuten myös osallistuminen yhteiskunnan toimintaan.

Maahanmuuttajat tarvitsevat yhteiskunnan tukea, kun muuttavat uuteen maahan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että avun vastaanottaminen olisi helppoa. Sosiaalityön kentällä maahanmuuttajat eivät ole enää uusi tutkimuksen aihe, mutta mielestäni on tärkeää tutkia myös maahanmuuttajia ryhmänä, jolla on työelämälle paljon annettavaa. Maahanmuuttajat voidaan nähdä sosiaalityön kentällä ryhmänä, joiden integroiminen yhteiskuntaan on erityisen haastavaa. Käytännössä maahanmuuttajissa on kuitenkin paljon korkeasti koulutettuja henkilöitä, jotka ottaisivat työtä vastaan heti, jos heille annettaisiin mahdollisuus. Maahanmuuttajien avuntarve on erilainen, mikä pitäisi ottaa huomioon myös julkisessa palvelujärjestelmässä. Maahanmuuttajien kanssa työskentelyssä tarvitaan erityisiä taitoja, joihin kuuluu muun muassa maahanmuuttajien ongelmien ja erilaisten tilanteiden ymmärtäminen sekä joustavien vuorovaikutustaitojen hallitseminen. Monikulttuurinen

kompetenssi on hyvin tärkeää, sillä sen on katsottu parantavan sosiaalityön vaikuttavuutta ja se on nähty myös eettisesti arvokkaana osaamisena. (Anis 2006, 70–71.)

Maahanmuuttajilla on ryhmänä paljon annettavaa. Tämän vuoksi onkin mielestäni tärkeää nostaa maahanmuuttajien ongelmat työmarkkinoilla esille. Maahanmuuttajille tulisi antaa myös oma ääni, jotta he pääsisivät kertomaan millaista on tulla maahan, jossa työllistyminen on koulutetullekin niin vaikeaa. Yhteiskunnallisen vaikutuksen lisäksi kyseessä on ongelma, joka vaikuttaa myös maahanmuuttajien käsityksiin omasta identiteetistä sekä itseluottamuksesta. Tutkielman tavoitteena on antaa tutkittaville mahdollisuus kertoa siitä, mitä he toivoisivat olevan toisin. Suomalaisen hyvinvointivaltion hyvänä pidetyt asiat näyttävät tässä tutkielmassa erilaisesta näkökulmasta. Onko Suomi todella maa, johon pääsy on maahanmuuttajille kuin lottovoitto? Maahanmuuttajat saavat kuulla Suomessa, että he vievät suomalaisten työpaikat. Kysymykseksi nousee se, miksi Suomea siinä tapauksessa markkinoidaan ulkomailla maana, jossa hyvin koulutetuille maahanmuuttajille löytyy työtä. Tutkittavien pitäisi kuulua ryhmään, joille työllistyminen oman alan töihin ei pitäisi olla ongelma. Vastaavatko ennakkokäsitykset todellisuutta? Mitä tapahtuu korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien identiteetille, kun Suomi avaa rajansa, mutta ei täytä lupauksiaan?

2 TUTKIELMAN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa pyrin selvittämään, millainen merkitys työllä on ihmiselle. Työn merkitys näyttäytyy maahanmuuttajalle osittain erilaisena kuin valtaväestöön kuuluvalla, mutta suurilta osin työ merkitys on kaikille ihmisille samanlainen. Työllistyminen on maahanmuuttajan identiteetin kannalta hyvin tärkeä tekijä. Käsittelen myös niitä tekijöitä, joiden vuoksi maahanmuuttajan identiteetti ja minuus voivat olla uhattuna. Tämän luvun kolmannessa osassa määrittelen tarkemmin sen, millaisena identiteetti-käsite nähdään tässä tutkielmassa. Lähtökohtana on se, että identiteetti ei ole mitään muuttumatonta tai pysyvää, vaan se voi muuttua ajan kuluessa, mutta myös jo saman haastattelun aikana. Ensimmäiseksi käsittelen kuitenkin Suomea tämän tutkielman kontekstina, sillä yhteiskunta, johon maahanmuuttaja saapuu, on aina merkityksellinen. Maahanmuuttaja kohtaa uudessa kotimaassaan paljon tekijöitä, joihin maahanmuuttaja ei voi itse vaikuttaa. Yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä ei saa unohtaa, sillä ne voivat selittää laajastikin sitä, miten maahanmuuttajat koetaan ja otetaan vastaan. Tämä vaikuttaa taas suuresti siihen, kokevatko maahanmuuttajat olevansa tervetulleita uuteen kotimaahansa.

2.1 Suomi maahanmuuttajan työllistymisen ja identiteetin kontekstina

Suomi poikkeaa monilla tavoin muista Euroopan maista, sillä Suomessa maahanmuuttajuus on monilta osin uusi ilmiö ja maahanmuuttajien osuus väestöstä on edelleen varsin vaatimaton. Vuonna 2003 Suomessa oli kuitenkin maahanmuuttajia yli 160 maasta. Suomessa asuu kaikkiaan noin 125 000 vieraskielistä, siis muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvia. Suomessa on eniten venäläisiä, virolaisia sekä ruotsalaisia. Seuraavina kansalaisuustilastoissa ovat somalialaiset, jugoslavialaiset sekä irakilaiset. (Söderling 2005, 17.) Vaikka määrällisesti maahanmuuttajia on Suomessa vielä vähän, niin tehdyt tutkimukset osoittavat, että maahanmuutto Suomeen tulee kansainvälistymisen myötä lisääntymään. Maahanmuuton lisääntyminen tulee olemaan tulevaisuudessa myös keino pitää Suomen väkiluku nousussa, sillä tämän hetkiset syntyvyysluvut ovat liian alhaisia pitämään väkilukua nykyisessä tasossaan. (Esim. Forsander 2000, 174; Söderling 2005, 13.)

Maahanmuuttajien työllistymisessä on kuitenkin paljon haasteita, jotka liittyvät sekä suomalaisen yhteiskunnan rakenteisiin että asenne-ilmapiiriin. Korkeasti koulutetut maahanmuuttajat voivat kokea suuria ongelmia myös tutkintojen siirtomahdollisuuksien

kanssa. Usein saattaa käydä niin, ettei Suomessa huomioida toisessa maassa suoritettua tutkintoa tai ainakin sitä täytyy Suomessa vielä täydentää. Lähtökohtaisesti Suomessa arvostetaan muodollista pätevyyttä ja suoritettuja tutkintoja, mutta käytännössä suurin merkitys on kuitenkin Suomessa suoritetuilla tutkinnoilla. (Sutela 2005, 86.) Myös Suomessa hankittu työkokemus auttaa usein maahanmuuttajaa saamaan muitakin työpaikkoja. Mitä paremmin maahanmuuttaja osaa Suomea, sitä paremmat mahdollisuudet on myös työllistyä. Yleensä Suomessa asuttu aika on myös merkityksellinen. (Jasinskaja-Lahti & Liebkind & Vesala 2002, 138.) Tämä johtaa käytännössä siihen, ettei maahanmuuttaja työllisty ainakaan heti koulutustaan vastaavaan työhön.

Maahanmuuttajien työttömyysaste on kolminkertainen kantaväestön työttömyysasteeseen verrattuna. Myönteistä on kuitenkin se, että maahanmuuttajien työttömyysaste laskee kuitenkin vähitellen. Huomion arvoista on se, että maahanmuuttajien työttömyysaste vaihtelee suuresti etnisten ryhmien mukaan. (Söderling 2005, 18.) Työttömyys voidaan nähdä haasteena identiteetille. Työttömyyden kielteiset vaikutukset ihmisen hyvinvoinnille ovat kiistattomia. (Vähätalo 1998, 152). Työ on tärkeä ihmisen identiteetille etnisestä alkuperästä huolimatta. Maahanmuuttajat kokevat, että työ on tärkeä yhteiskuntaan integroiva tekijä. Työ on usein mittarina, kun puhutaan yhteiskunnan jäsenyydestä. Maahanmuuttajat kokevat työn jopa merkittävämpänä elämänsisältöä tuovana tekijänä kuin kantaväestö. (Sutela 2005, 83.)

Maahanmuuttajat ovat heterogeeninen ryhmä, joten yleistyksiä ei maahanmuuttajien elämästä voi tehdä. Maahanmuuttajien työllistymisessä näyttää olevan kuitenkin tiettyjä yhteneväisyyksiä. Monet maahanmuuttajat painottavat toimintaympäristön asettamia ehtoja ja rajoituksia. Käytännössä tämä näkyy siinä, että maahanmuuttajat kokevat heikoiksi mahdollisuudet työllistyä omalle alalle. Oman alan töihin pääsy nähdään usein liian raskaana ja tämän vuoksi kompromissit työmarkkinoilla ovat yleisiä. (Haapakorpi 2004, 63.) Suomessa, kuten monissa muissakin Euroopan maissa puhutaan aktiivisesta maahanmuuttopolitiikasta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Suomeenkin halutaan rekrytoida ulkomailta ammattitaitoisia työntekijöitä. Monien tutkimusten valossa Suomessa on kuitenkin paljon esteitä sille, että maahanmuuttajat saisivat oman alan töitä Suomesta. Työnantajien ja tulevien työtovereiden asenteet eivät välttämättä mahdollista maahanmuuttajien työllistymistä tai ainakaan työssä viihtymistä.

Länsimaiset yhteiskunnat voivat vaikuttaa kaukaa tulleen maahanmuuttajan silmin varsin samanlaisilta. Maahanmuuttajan elämä voi olla kuitenkin hyvin erilaista jo esimerkiksi Ruotsissa ja Suomessa. Suomi on edelleen väestöllisesti varsin homogeeninen maa. Väestön kulttuurista yhtenäisyyttä on pidetty jopa ideaalisena lähtökohtana kansakunnan rakentamisprojektin alusta asti ja koko itsenäisyyden ajan. Globalisaation myötä Suomi on kohdannut uusia haasteita, joista selviytyminen on tärkeää Suomen kansainväliselle kehitykselle. (Lepola 2000, 21.) Kysymykset maahanmuutosta ovat tulleet 1990-luvulta lähtien uudella tavoilla ajankohtaisiksi. Suomalaisesta näkökulmasta uudet kulttuurit ovat tulleet osaksi suomalaisten arkipäivää. (Huttunen & Löytty & Rastas 2005, 16–17.) Suomeen muuttaa kuitenkin edelleen esimerkiksi Ruotsiin verrattuna vähän maahanmuuttajia. (Stalker 2002, 159).

Voidaankin sanoa, että Suomi on vielä Euroopan mittakaavassa pikkutekijä, kun puhutaan maahanmuutosta ja pakolaisten vastaanotosta. Suomen historian aikana täältä on sen sijaan muuttanut työikäistä väestöä ulkomaille, kuten Ruotsiin ja Amerikkaan (Paananen 1999, 51–52.) Monilta osin nykyinen tilanne onkin suomalaisille varsin vieras. Suomen liittyessä Euroopan unioniin vuonna 1995, siirryttiin samalla eräänlaiseen vapaan muuttoliikkeen kauteen, sillä unionin kansalaisille tuli oikeus liikkua maasta toiseen etsiessään työtä. Työministeriö julkaisi 2005 mietinnön, joka kiteytti suomalaisen työelämän suurimmat haasteet ja tulevaisuuden visiot. Mietinnössä todettiin, että ikärakenteen muutoksesta johtuen työvoiman tarjonta tulee vähenemään, samalla kun esimerkiksi hoiva-alalle kaivataan lisää työvoimaa. Yhtenä ratkaisuna työryhmä mainitsi työperusteisen maahanmuuton edistämisen. (Söderling 2005, 18–19.)

Suomeen tulevalle korkeasti koulutetulle maahanmuuttajalle pitäisi tutkimusten mukaan löytyä töitä. Yleensä valtiot tukevat toimia, joiden tarkoituksena on saada maailmalta hyvin koulutettuja maahanmuuttajia, jotka tuovat tietoa ja taitoa ulkomailta. Samalla halutaan kuitenkin varmistaa, ettei maahan tule liian paljon esimerkiksi pakolaisia, sillä heidän katsotaan kuluttavan julkisia varoja enemmän kuin tuovan hyötyä maalle. Yhteiskunnallinen tilanne, kuten työmarkkinat vaikuttavat myös merkittävästi siihen, miten maahanmuuttajat vastaanotetaan vieraassa maassa. Jos työllisyystilanne on hyvä, maahanmuuttajia ei nähdä uhkana, jolloin esimerkiksi työntekijöidenkin edustajat kokevat maahanmuuton hyväksyttävänä asiana. Yleisesti ottaen maahanmuuttajien kokeminen uhkana työmarkkinoilla johtuu palkkakysymyksistä, kuten siitä tekevätkö maahanmuuttajat työtä halvemmalla kuin

vanhat työntekijät. Yleensä maahanmuuttajat löytävät töitä ainakin aloilta, joita paikalliset eivät halua syystä tai toisesta tehdä. (Stalker 2002, 163.)

Tällä hetkellä Suomessa, kuten monissa muissakin Euroopan maissa, puhutaan niin sanotusta aktiivisesta maahanmuuttopolitiikasta, joka on ollut merkinä siitä, että koulutettuja maahanmuuttajia pyritään rekrytoimaan ulkomailta. (Forsander 2000, 173–174.) Maahanmuuttajien osaamisen hyödyntäminen on tavoitteena, mutta käytännössä tilanne on monimutkaisempi. Maahanmuuttajat pääsevät yleensä suhteellisen hyvin matalapalkkaisille aloille. Nämä ”sisääntuloammatit” ovat yleensä markkinahierarkian alapäässä, mikä sinänsä ei olisi ongelma, jos osaavat ja koulutusta omaavat maahanmuuttajat etenisivät sisääntuloammateista korkeampiin tehtäviin. Käytännössä maahanmuuttajat jäävät kuitenkin työmarkkinoilla osaamiseen ja haluun verrattuna vaatimattomimpiin työtehtäviin. (mt. 170.) Maahanmuuttajilta katsotaan usein puuttuvan kulttuurista kompetenssia, jonka vuoksi työmarkkinoilla ilmeneviä ongelmia voidaan perustella maahanmuuttajien liian vähäisellä tiedolla kulttuurin erityispiirteistä. (Rosholm & Scott & Husted 2006, 324).

Uuden kielen oppiminen maahanmuuton myötä on yksi tärkeimmistä integraation ehdoista. Ilman kielen hallitsemista on vaikeaa sopeutua uuteen ympäristöön ja kulttuuriin. (Liebkind 1994, 224.) Kielen osaamisen merkitys on edelleen suuri. Ennen kieltä osaamattomat maahanmuuttajat saattoivat työllistyä paikkoihin, joissa kommunikoinnin merkitys oli vähäinen. Nykyään kaikkiin töihin liittyy entistä enemmän työryhmiä ja keskustelua esimerkiksi laadusta ja tämän vuoksi kommunikaation merkitys kaikilla aloilla on yhä tärkeämpi. Tämä tekijä suosii usein syntyperältään valtaväestöön kuuluvia. (Rosholm & Scott & Husted 2006, 324.)

Maahanmuuttajan roolia voidaan kuvata epäselväksi. Toisaalta maahanmuuttajia kaivataan, mutta toisaalta maahanmuuttajan tulisi olla valmis tekemään mitä tahansa työtä, jota on tarjolla. Lisäksi maahanmuuttajien työllisyyteen vaikuttavat samat tekijät kuin kantaväestönkin työllistymiseen. Koulutus ja osaaminen ovat tärkeitä tekijöitä työmarkkinoilla etnisestä alkuperästä riippumatta. Nuorena Suomeen tulleella maahanmuuttajalla on työllistymisen kannalta paremmat näkymät kuin henkilöllä, joka tulee Suomeen keski-ikäisenä. (Haapakorpi 2004, 63.) Suurimpina rakenteellisina ongelmina maahanmuuttajien työllistymisessä ovat ulkomailla suoritetujen tutkintojen kelpoisuusehdot sekä ne tavat millä tutkintoja tulkitaan. Kielitaidon puute, koulutuksen vähäisyys sekä

työnantajien ennakkoluulot ovat myös syitä, joita maahanmuuttajat luettelevat ongelmiksi työmarkkinoille pyrittäessä. (Sutela 2005, 87.)

2.2 Työ maahanmuuttajan identiteetin tärkeänä tekijänä

Työ nähdään edelleen yhteiskunnallisen jäsenyyden ehtona, mikä koskee kaikkia kansalaisia. Maahanmuuttajalle työllistyminen on kotouttamisohjelmien myötä eräänlainen velvoite. (Suurpää 2002, 208–209.) Työttömyys ei välttämättä ole yksilölle kriisi, mutta työn merkitys on ihmiselle tärkeä monesta eri näkökulmasta. Yksilöillä on erilaisia sopeutumismekanismeja, joiden avulla selviytyä uusista tilanteista ja sopeutua niihin. Perhe, ystävät ja lähiyhteisö ovat työn rinnalla hyvin tärkeitä tekijöitä ihmisen elämässä. Työn merkitys voi olla myös eri kulttuureissa erilainen. Suomessa hyvinvointivaltion tuottama turva voi pehmentää työttömyyden aiheuttamaa kriisiä merkittävästi. (Vähätalo 1998, 56.)

Suomen hallitus julkaisi vuonna 1997 maahanmuutto ja pakolaispoliittisen ohjelman, jonka tarkoituksena on ollut parantaa maahanmuuttajien integroitumista yhteiskuntaan. 'Kotoutumisella' käsitteenä viitattiin siihen, että ”maahanmuuttajat osallistuvat yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään yhteiskunnan tasavertaisina jäseninä, joita koskevat sekä yhteiskunnan jäsenten velvollisuudet että oikeudet.” (Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi 16.10.1997, ref. Lehtonen & Löytty & Ruuska 2004, 261.) Työ on integraation yksi tärkeimmistä tekijöistä, koulutuksen ja kielen opetteluun lisäksi. Yhteiskunnan arvostus näyttää riippuvan paljolti siitä, millä tavoin maahanmuuttaja saa työllistettyä itsensä. Maahanmuuttajan identiteetille työttömyys näyttää olevan vähintään yhtä vahingollinen kuin muillekin työttömille. Leena Suurpää puhuu ohuesta suvaitsevaisuudesta ja toteaa, että Suomessa maahanmuuttajien erilaisuus määritetään edelleen ulkopuolelta. Tämä tarkoittaa sitä, että maahanmuuttajilta odotetaan käytöstä, joka sopii valtaväestöön kuuluville. (Suurpää 2002, 214.)

Työn merkitys ihmiselle näyttäytyy kahdesta eri näkökulmasta. Työstä saatu taloudellinen toimeentulo on tietysti merkittävä motiivi työnteolle, mutta työn välineellistä arvoakaan ei voi vähätellä. Työttömäksi joutuminen vaikuttaa yksilön taloudelliseen tilanteeseen sekä yksilön elämäntilanteeseen yleisestikin. Työttömyyden katsotaan olevan myös yksi syrjäytymistä aiheuttava tekijä. Työttömäksi joutuneen ihmisen täytyy jäsentää uudestaan myös perhe-elämä ja vapaa-aika. Työntekijä menettää työn myötä myös työyhteisönsä. (Väisänen 2000,

251–253.) Taloudellinen turvattomuus vaikuttaa työttömän lisäksi yleensä myös koko perheeseen. Kuitenkaan köyhyydessä ja puutteessa elävät eivät ole ainoita, jotka kokevat taloudellista turvattomuutta. Lähinnä kysymys onkin uhkasta tulevaisuudessa. Yhä useammalla on huoli omasta ja perheen tulevasta toimeentulosta. Epäsäännölliset ja epävarmat työsuhteet ovat omiaan lisäämään turvattomuutta, mutta samalla se tuo esille myös työn suuren merkityksen ihmisille. (Talvitie-Ryhänen 2000, 270–271.)

Kuten alkuperältään suomalaiset myös maahanmuuttajat kokevat, että työ on tärkeä yhteiskuntaan integroiva tekijä ja pitävät ansiotyötä jopa tärkeämpänä elämänsisältöä tuovana tekijänä kuin suomalaispalkansaajat. (Sutela 2005, 83). Maahanmuuttajille töiden hakeminen on kuitenkin edelleen suuri haaste. (Forsander 2002, 185). Vaikka suomalaisilla työmarkkinoilla arvostetaan muodollista pätevyyttä ja suoritettuja tutkintoja, niin pelkkä koulutus, sen määrä tai laatu, ei kuitenkaan takaa menestystä työmarkkinoilla. Maahanmuuttajien koulutuksen ja työkokemuksen markkina-arvo on paljon kiinni siitä, missä koulutus ja työkokemus on hankittu. Työnantajat arvostavat eniten sitä koulutusta, jonka maahanmuuttajat ovat saaneet suomalaisissa oppilaitoksissa. Koulutusmaan lisäksi maahanmuuttajan etninen alkuperä on tärkeä tekijä, kun työnhakijan kelpoisuutta työmarkkinoilla arvioidaan. (Sutela 2005, 86.) Maahanmuuttajien kohtaamat ongelmat työmarkkinoilla voivat vaikuttaa negatiivisesti yksilön hyvinvointiin ja identiteettiin. Työttömällä maahanmuuttajalla on suhteessa enemmän stressioireita ja masennusta kuin työssä käyvillä tai opiskelevilla maahanmuuttajilla. (Jasinskaja-Lahti & Liebkind & Vesala 2002, 138.)

Työn merkitys yksilön hyvinvoinnin kannalta tulee esille erityisesti niissä näkökulmissa, joissa painotetaan ihmisten arvostusta ja asemaa työpaikoilla sekä tarpeellisuuden tunteisiin, elämän tyydyttävyyteen, vaikutusmahdollisuuksiin, itsemääräämisoikeuksiin ja terveyteen liittyviä seikkoja. Palkkatyötä on pidetty yhteiskunnallisen järjestyksen perustekijänä, samalla kun työuralla etenemistä on pidetty työntekijöiden sosiaalisen statuksen mittapuuna. (Väisänen 2000, 251.) Työn merkitystä ihmisen identiteetille ei voi väheksyä, sillä usein se on mittari, jolla kuvataan ihmisen menestystä elämässä yleensäkin. Maahanmuuttajalle työttömyys voi olla erityisen vaikea asia, sillä työllä määritetään usein se, onko maahanmuuttaja tullut Suomeen millaisin motiivein. Maahanmuuttajalle voi olla erityisen tärkeää se, että hän saa työmarkkinoilta aseman, jonka avulla voi osoittaa osaamisensa ja sitoutumisensa. (Paananen 1999, 98–99.)

Ihmisten elämään on astunut paljon uusia tekijöitä globalisaation sekä postmodernin ajan myötä. Maahanmuuton yhteydessä maahanmuuttaja kokee myös yleensä identiteetin muutoksia. Yleinen itsetunto viittaa ihmisen henkilökohtaisen arvon tai arvostuksen tunteeseen, sen sijaan etninen tai kollektiivinen itsetunto viittaa oman jäsenryhmän arvostukseen. Erityisesti voidaan pohtia maahanmuuton vaikutusta minäkuvaan ja itsetuntoon, silloin kun maahanmuuttaja samastuu etniseen vähemmistöryhmään, jota valtaväestö saattaa syrjiä. (Liebkind 1994, 29.) Maahanmuutto ei johda välttämättä identiteetikriisiin. Maahanmuutto ei siis ole henkisen hyvinvoinnin uhka, mutta tiettyjen ehtojen vallitessa riskit lisääntyvät. Ongelmat työllistymisessä voivat johtaa henkilökohtaisen ekonomisen statuksen jyrkkään laskuun. Kielen oppimisen vaikeus voi aiheuttaa stressiä, kuten myös se, ettei maahanmuuttajalla ole aina samaan kulttuuritaustan omaavia ihmisiä ympärillä. Maahanmuuttaja voi joutua myös eroon muista perheenjäsenistä. Traumaattiset kokemukset tai maahantuloa edeltävä pitkäaikainen stressi voivat aiheuttaa myös uhkan maahanmuuttajan hyvinvoinnille. Myös ystävällisen vastaanoton puuttuminen ympäröivän yhteiskunnan taholta voi olla stressiä aiheuttava tekijä ja vaikuttaa negatiivisesti maahanmuuttajan identiteettiin. (Liebkind 1994, 32–33.)

2.3 Identiteetti-käsitteen määrittely tutkielmassa

Identiteetin määrittely ei ole yksiselitteistä, mutta tutkielmassani käytän Petri Hautaniemen (2001) määrittelyä, jonka mukaan identiteetillä on yleensä kaksi eri puolta. Yksilöllä tai ryhmällä on oma käsityksensä identiteetistään, mutta samalla identiteetti määritellään myös ryhmän tai yksilön ulkopuolelta. Yleensä nämä identiteetin kaksi eri puolta vaikuttavat toinen toisiinsa ja, jos nämä identiteettinäkemykset eroavat vahvasti toisistaan, voi seurauksena olla identiteettikonflikti tai – kriisi. (Hautaniemi 2001, 22–23.) Etninen tai kulttuurinen identiteetti muuttuu akkulturaatioprosessissa. Maahanmuuttajan akkulturaatioprosessi tarkoittaa ennen kaikkea sopeutumista uuteen kulttuuriin. Kyseessä ei kuitenkaan ole suoraviivainen prosessi, vaan siihen voi liittyä useita vaiheita ja akkulturaatioprosessi voi päättyä erilaisiin lopputuloksiin. Maahanmuuttaja voi integroitua uuteen kulttuuriin, mutta myös syrjäytyä tai eristäytyä siitä tarkoituksella. Etnistä identiteettiä pidetään sosiaalisen identiteetin yhtenä muotona. Maahanmuuttajien elämässä mielenkiintoisena kysymyksenä on se, miten etninen samastuminen vaikuttaa yksilön identiteettiin. Maahanmuuttajalla ei ole välttämättä huono itsetunto, jos hän kuuluu ryhmään, jota syrjitään, mutta syrjiminen kuormittaa kuitenkin

yksilön omaa identiteettikäsitystä. Olennaisinta on kuitenkin se, että kulttuuri ja etnisuus ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Kulttuurin on sanottu olevan se osa yksilön maailmankuvaa, joka periytyy menneisyydestä. (Liebkind 1994, 21–29.)

Identiteettiä ei pidetä saavutettuna ominaisuutena, vaan se käsitetään enemmänkin monitulkintaiseksi ja helposti särkyväksi. Lähtöoletuksena identiteettikeskustelulle on kuitenkin edelleen usein se, että identiteetti on jotakin yhtenäistä. Vaikka tutkimuksissa identiteettiä kuvataan nykyään notkeaksi, tilannesidonnaiseksi ja sisäisesti ristiriitaiseksi, niin silti arkinen käsitys identiteetistä on paljon suoraviivaisempi. (Alasuutari 2007, 174–175.) Tässä tutkielmassa identiteetti on käsitteenä hyvin muuttuva ja siihen katsotaan vaikuttavan monet eri tekijät. En näe identiteettiä ihmisen pysyvänä ominaisuutena, joka pysyy muuttumattomana kaikissa ihmisen elämäntilanteissa. Päinvastoin uskon, että haastateltavani, korkeasti koulutetut maahanmuuttajat, näkevät minuutensa eri tavoin nyt kuin ennen Suomeen tuloa. Helena Miettinen tuo väitöskirjassaan esille identiteetin analyysin osalta sen, että elämäntarinat kerrotaan aina nykyhetken näkökulmasta ja siihen vaikuttavat vahvasti sekä kulttuuri ja normatiiviset säännöt, joita kertoja on omaksunut. Kaikki minuuden kuvaukset kerrotaankin aina nykyhetken valossa ja se valikoidaan kerrontahetken tilanteen mukaan. (Miettinen 2004, 68.) Identiteetti-kerronta on siis yhtä muuttuvaa ja tilanteeseen sidottua kuin identiteetti yleensäkin.

Tämän tutkielman identiteetti-käsitteen määrittelyssä käytän apuna myös Stuart Hallin käsitystä identiteetistä. Hall on jakanut käsityksensä identiteetistä kolmeen osaan: valistuksen subjektiksi, sosiologiseksi subjektiksi sekä postmoderniksi subjektiksi. Ajallisesti postmodernin subjektin katsotaan kuuluvan tähän aikaan, sillä ihmisten identiteetin katsotaan olevan postmoderniin tapaan pirstaleinen tai ainakaan identiteettiä ei nähdä kiinteänä. Postmodernin subjektin katsotaan omaksuvan erilaisia identiteettejä eri aikoina ja erilaisissa paikoissa. Tämän vuoksi ihmisellä ei ole ”kokonaista minää”. Sen sijaan ihmisellä on erilaisia ja jopa ristiriitaisia identiteettejä, jotka voivat eri tilanteissa olla hyvinkin erilaisia. Valistuksen subjektilla viitataan täysin yhtenäiseen yksilöön, jonka identiteetti säilyy samanlaisena koko yksilön elämän ajan. Sosiologisessa subjektissa yksilön identiteetin katsotaan muuttuvan suhteessa ”merkityksellisiin toisiin”. (Hall 1999, 21–22.) Tässä tutkielmassa identiteetti liittyy Hallin käsitteistä eniten postmoderniin subjektiin, sillä uskon, että täysin johdonmukaista ja yhtenäistä identiteettiä on mahdotonta saavuttaa. Voidaan sanoa, että identiteetit eivät ole kenelläkään valmiina, vaan identiteetit ovat joko toisten tai

ihmisen itsensä luomia kertomuksia ja tarinoita. Identiteetit pohjautuvat haaveille, muistolle ja kertomuksille. (Lehtonen 1995, 23–24.)

Ihminen voi itse valita, millaisen narratiivin haluaa itsestään kertoa. Ihmisen minuuteen vaikuttaa se, mitä ja miten ihminen puhuu itsestään. (Rantala 2003, 108.) Tämä eroaa kuitenkin olennaisesti siitä ajatuksesta, että ihmiset voisivat itse valita elämäänsä liittyvät tapahtumat. Tämän tutkielman haastateltavat ovat kokeneet elämässä paljon asioita, joihin he eivät ole voineet itse vaikuttaa mitenkään. Tutkittavilla on siis lähinnä mahdollisuus valita, mitä asioita haluavat itsestään kertoa. Heidän kokemiaan asioita tämä mahdollisuus ei kuitenkaan poista. Kertomuksissa ihmiset etsivät omia kuulumisen mahdollisuuksiaan. Laura Huttunen puhuu väitöskirjassaan identiteeteistä, kategorioista sekä kiintopisteistä, joita nousee kertomuksista ja joiden avulla saadaan tietoa kirjoittajien tärkeinä pitämistä asioista (Huttunen 2002, 24). Vaikka Huttunen onkin tutkinut kirjoitettuja elämänkertoja, uskon, että haastatteluista voidaan löytää samanlaisia ryhmittelyjä. Narratiiviselle identiteetille on yleistä se, että minuus määrittyy aina erojen kautta ja suhteessa toisiin ihmisiin. Myös elämäntapahtumat ja tulevaisuuden odotukset vaikuttavat siihen, miten ihminen kokee itsensä juuri sillä hetkellä. Tämän vuoksi identiteettejä ja minuuden kuvauksia ei voi erottaa kulttuurin ja suhteellisuuden viitekehyksistä. (Miettinen 2004, 67.)

Yleensä narratiivinen identiteetti nähdään pysyvänä. Silloin on kyse ensisijaisesti siitä, että tarinassa ei ole mahdollista, että kertoja näkee itsensä samanaikaisesti esimerkiksi roistona ja sankarina. Identiteetit voivat kuitenkin muuttua kertomuksissa, jotka käsittelevät muutosta. Mikko Saastamoinen puhuu ontologisista narratiiveista, joita käytämme oman itsemme määrittelyyn erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Saastamoisen mukaan tarinat, joilla ihmiset määrittelevät itsensä ovat jatkuvassa liikkeessä. (Saastamoinen 1999, 174–175.) Käsitänkin narratiivisen identiteetin tässä tutkielmassa jatkuvassa liikkeessä olevaksi minuuskerronnaksi, johon vaikuttavat sekä ihmisen menneisyys, nykyisyys sekä tulevaisuuden odotukset. Näiden tekijöiden lisäksi uskon, että kulttuurisia ja haastattelutilanteeseen liittyviä erityisiä tekijöitäkään ei saa jättää huomiotta.

2.4 Miehitys ja työn merkitys

Tutkielman empiirinen osa koostuu seitsemän miehen haastattelusta ja yhden naisen haastattelusta. Miesten suuri osuus ei ollut tietoinen valinta, vaan sopivia haastateltavia löytyi

vain enemmän miehistä. On vaikea arvioida, onko tässä kyse siitä, että bussikuskeina on yleensäkin enemmän miehiä vai onko kyse esimerkiksi siitä, että Suomeen saapuu enemmän korkeasti koulutettuja mies-maahanmuuttajia kuin naisia. Tilastojen mukaan maahanmuuttajissa on yleisesti ottaen hieman enemmän miehiä kuin naisia. (Myrskylä 2006, 30). Tällä ei sinänsä ole tutkielman kannalta merkitystä, mutta se, että sukupuoli-jakauma on näin selkeä, täytyy se huomioda empiirisen aineiston analyysissä. Miehellä ja naisella työn merkitys voi näyttäytyä eri tavalla, kuten myös se, millä tavoin miehet ja naiset ilmaisevat ajatuksiaan ja kertovat itsestään. Tässä kappaleessa käsitellän yleisesti työtä ja sukupuolen vaikutusta sen merkitykseen. Tarkoitukseni ei ole käsitellä aihetta kattavasti tai ottaa kantaa esimerkiksi miestutkimuksessa esitettyihin teorioihin aiheesta.

Työn merkityksestä puhuttaessa on usein todettu, että naiset voivat selvitä työttömyyden aiheuttamista paineista paremmin kuin miehet. Tätä on perusteltu sillä, että naisilla on vankempia sosiaalisia suhteita työn ulkopuolella sekä perheeseen että muihin läheisiin. Tämän oletetaan suojaavan naisia, sillä naiset näkevät oman merkityksensä laajemmin kuin tekemänsä työn kautta. (Kortteinen, 1994, 171–172.) Länsimaisessa yhteiskunnassa yksi mieheyden viidestä aspektista onkin ollut se, että miehen oletetaan menestyvän sekä yhteiskunnallisesti että taloudellisesti. Miehen oletetaan voivan elättää perheensä. (Jokinen, 2000, 210.) Työn merkitystä miehille on tutkittu paljon. On todettu, että nykyisessä yhteiskunnassa, jossa työnteko ja työnsaanti riippuvat paljon taloudellisista suhdanteista, miehen asema on erittäin vaikea. Ongelmat työnsaannissa vaikuttavat identiteettiin. Jos mies ei voi keskustella työstään, niin seurauksena voi olla eristäytyminen sosiaalisista tilanteista. Miehissä areenoilla työnteko ja tilipussin määrä voivat vaikuttaa olennaisesti siihen, millainen miehen sosiaalinen asema on. Samalla tämä vaikuttaa myös miehen omanarvon tunteeseen. (McCloughry, 1993, 220–223.)

Sukupuolten tasa-arvosta keskustellessa otetaan yleensä kantaa kodeissa tapahtuvaan työntekoon. Naiset tekevät edelleen suurimman osan kotitöistä ja tämä työmäärä on vuosittainkin tarkasteltuna valtava. Ilman työtä olevalle miehelle kotitöiden tekeminen ei kuitenkaan tuo helpotusta, sillä kotityö on kolmella eri tavalla varsin näkymätöntä työtä. Miehissä areenoilla on totuttu näkemään pysyviä tuloksia, mutta kotityön tuloksellisuus on hyvin pientä, sillä kotityöstä ei synny pysyviä tuotteita, vaan ne kulutetaan heti pois. Toiseksi kotityön taloudellinen merkitys on tehty näkymättömäksi. Kotityö on kansantaloudellisesti ilmaista työtä ja tämän vuoksi sen arvostus ei vastaa kotityön vaativuutta. (Sipilä 1989, 121.)

Kenties tämän vuoksi kotityön tekeminen ei riitä meriitiksi miesten maailmassa, jossa menestys voi tarkoittaa ennen kaikkea hyvän palkan saamista. Kolmanneksi kotityö on näkymätöntä myös poliittisesti. Poliitikot saattavat puhua kauniisti kotityön tekemisen merkityksestä, mutta tämä ei vaikuta siihen, miten kotityö korvataan rahallisesti sen tekijöille. (mt., 121–122.) Voikin sanoa, että länsimaisissa yhteiskunnissa on nähtävillä selvästi se, mitä miehiltä odotetaan ja työ on yksi arvostuksen tärkeimmistä kulmakivistä. Miehillä ei ole välttämättä paljon mahdollisuuksia, kun miettii yhteiskunnan ja muiden ihmisten odotuksia. Perheen elättäminen arvona on edelleen miehille erittäin tärkeä ja siinä epäonnistuminen voi johtaa varmasti jopa identiteetin kriisiin.

Yllä olen käsitellyt lähinnä työn merkitystä länsimaiselle miehelle. Ei ole kuitenkaan syytä olettaa, että työ olisi vähemmän merkityksellistä länsimaiden ulkopuolelta tulevalle. Traditionaalisimmissakin kulttuureissa on yleistä se, että mies käy kodin ulkopuolella töissä ja nainen hallitsee yksityisen kodin areenoita. Toisaalta Suomeen tullut maahanmuuttaja voi omaksua myös länsimaisen tavan ajatella ja tällöin odotukset voivat tulla yksilön ulkopuolelta. Tutkielman tuloksissa käsittelen haastateltavien käsityksiä työstä ja sen merkityksestä omanarvontunteeseen tarkemmin.

3 LÄHESTYMISTAPA JA TUTKIMUKSEN KONKREETTINEN TOTEUTTAMINEN

Käsittelen tässä luvussa tutkimusaineiston hankintaan liittyvää prosessia sekä sitä, miten olen tutkimusaineistoa käsitellyt. Lähestymistapana aineiston analyysin on narratiivisuus ja myös aineiston varsinaisessa analyysissä on käytetty narratiiviseen menetelmään liittyviä analyysitapoja. Tässä luvussa tarkennan myös tutkimuskysymykseni ja esittelen aineistonkeruun prosessin. Narratiivisen lähestymistavan valinta on ollut luonnollinen valinta tässä tutkielmassa. Jokaisen tutkittavan ainutkertaisen näkökulman esittäminen on yksi tärkeimmistä tavoitteistani. Uskon, että tutkittaville oman tarinansa kertominen on tapa jäsentää itselle merkityksellisiä asioita. Identiteetin-käsite on hyvin merkityksellinen myös aineiston analyysissä.

3.1 Narratiivisuus lähestymistapana

Narratiivisuudelta edellytetään sen vaativimmassa merkityksessä sitä, että haastateltavan tarinasta löytyy selvä alku, keskikohta sekä loppu. Toisin sanoen tarinalta edellytetään juonellista rakennetta. Kuitenkin narratiivisin menetelmin voidaan tarkastella kuitenkin myös kertomuksia, jotka eivät täytä juonellisuuden ja eheyden vaatimuksia. (Eskola & Paso 2004, 214.) Lähtökohtani haastattelujen tarkastelemiseen ovat narratiiviset, mutta en tarkastele haastatteluja yhtenä eheänä kokonaisuutena, vaan pyrin löytämään haastatteluista kerrontaa, joka näyttää olevan olennaisinta haastateltavien itsensä määrittelemänä.

Käytän tutkimuksessani Raija Erkkilän (2005) määritelmää narratiivisuudesta. Erkkilä näkee narratiivisen tutkimuksen persoonallisen kokemusmaailman ymmärtämisenä sekä kuvaamisena. Narratiivisuudella viitataan tässä myös sekä ihmisen tapaan jäsentää kokemuksiaan tarinan muotoon että tutkimusaineiston luonteeseen. Narratiivinen tutkimus ottaa lähtökohdakseen kertojan näkökulman ja tavoitteena voidaankin pitää yksilön ainutkertaisen näkökulman ymmärtämisen kontekstissaan. Niinkään olennaista ei siis ole paikkansapitävyyksien löytäminen eri lähteitä käyttämällä. Kontekstilla viitataan tässä tapauksessa tarinan sijoittumista tiettyyn sosiaaliseen struktuuriin, aikaan ja paikkaan. (Erkkilä 2005, 196–198.) Toisaalta narratiivisuus voidaan myös jakaa kahteen päänäkökulmaan: tutkimuksessa tarinoita voidaan käyttää tutkimusmateriaalina tai sitten tutkimus kokonaisuudessaan voidaan nähdä kertomuksen tuottamisena maailmalle. (Heikkinen 2001, 116.)

Teppo Sintonen (1999) on tutkinut etnistä identiteettiä ja narratiivisuutta väitöskirjassaan. Sintonen on tutkinut Kanadan suomalaisten miesten elämiä, heidän itsensä ollessa kertojina. Väitöskirjan lähtökohtana on ollut tutkia ”Kanadan suomalaisten mies-siirtolaisten etnisyyden ja etnisen identiteetin diskursiivis-narratiivista rakentumista elämänhistoriallisessa kontekstissa”. Väitöskirja lähtee osittain liikkeelle eri lähtökohdista kuin oma tutkielmani, mutta Sintosen tutkimuksen ydinkysymys liittyy omaan tutkielmaani. Sintonen kertoo, että tutkimuksen tarkoitus on saada tietoa siitä, kuinka nämä miehet konstruoivat etnistä identiteettiään kielellisesti ja kuinka he puheessaan erottuvat ryhmänä muista ja tuottavat mielikuvia itsestään. (Sintonen 1999, 11.) Sintonen on tehnyt väitöskirjaa varten haastatteluja, joissa on pyytänyt haastateltavia kertomaan elämäntarinansa ja tarkentanut haastatteluja vielä teemahaastatteluin. (emt. 266–267). Sintosen tutkimus liittyy sekä aihepiireiltään että tutkimusmenetelmiltään lähelle omaa tutkielmaani.

Uskon, että kotimaassaan korkeasti koulutetuilla maahanmuuttajilla on erilainen näkemys omasta työidentiteetistään ja elämästä yleensäkin, kuin niillä Suomeen tulleilla maahanmuuttajilla, joilla ei ole ollut Suomeen tullessa koulutusta ollenkaan tai vain lyhyt koulutus. Oletukseni on, että korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille, jotka eivät ole Suomessa työllistyneet oman alansa töihin, työ näyttäytyy erityisen tärkeänä osana yksilön identiteettiä. Tavoitteeni on löytää tutkielman tutkimustuloksista haastateltavien puheesta kerrontaa, joka kertoo niistä merkityssuhteista, joissa korkeasti koulutetut maahanmuuttajat liikkuvat.

Vilma Hänninen määrittelee kertomuksen käsitteen ihmisen itsestään toisille kertomana tarinana. (Hänninen 2000, 22). Narratiivinen lähestymistapa perustuu paljolti siihen, että minuutta ei nähdä pysyvänä ja olemuksellisena, vaan kulttuurisena prosessina, joka on sekä muuttuva että moniulotteinen. Identiteetin voidaankin katsoa olevan tarinallinen luomus ja identiteetti voi olla hyvin vaihteleva. Ihminen voi tuottaa yhden vuorovaikutusepisodin aikana itselleen useampia identiteettejä. (Hänninen 1999, 60.) Näistä identiteeteistä olen tutkielmassani ennen kaikkea kiinnostunut.

Narratiivisen aineiston analyysimenetelmät voidaan jakaa narratiivien analyysiin sekä narratiiviseen analyysiin. Narratiivisessa analyysissä keskeisenä tavoitteena on ”esimerkiksi etsiä tarinan juoni, kuulla ja säilyttää kertojan ääni, analysoida kertojan ja tutkijan välistä yhteistyötä tarinan tuottamisessa sekä analysoida erilaisia kerronnan tapoja ja kontekstia”.

Narratiivien analyysi sen sijaan viittaa analyysitapaan, jossa aineistoa tematisoidaan ja luokitellaan. (Erkkilä 2005, 200; Heikkinen 2001, 122–123.) Omassa tutkielmassani olen enemmän kiinnostunut narratiivien analyysistä ja siitä, miten haastattelujen sisältöä voidaan luokitella. Onko esimerkiksi korkeasti koulutetuilla maahanmuuttajilla samantyyppisiä tapoja kuvata itseään ja elämäänsä eri elämäntilanteissa? Ovatko kokemukset työllistymismahdollisuuksista samanlaisia ja kuinka he kuvaavat itseään tilanteissa, joissa ovat joutuneet pettymään omiin odotuksiinsa nähden? Toisaalta narratiivisesta analyysistä haluan huomioida tutkielmassani kertojan oman äänen sekä analysoida kerronnan kontekstia.

3.2 Tutkimustehtävä

Tutkin korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien identiteettiin liittyvää kerrontaa. Tutkimusaineisto koostuu kahdeksasta korkeasti koulutetun maahanmuuttajan haastattelusta, jotka haastatteluhetkellä toimivat kaupunki X:n liikennelaitoksella bussikuskeina. Käytän tutkimuskaupungista nimitystä kaupunki X. Tavoitteenani on vastata haastatteluaineiston avulla kolmeen alla olevaan kysymykseen:

1. Millainen merkitys työllä ja olemassa olevalla koulutuksella on maahanmuuttajien identiteetille? Haluaisin erityisesti selvittää, onko oman alan työn löytäminen tutkittaville erityisen tärkeää ja, miten se näkyy tutkittavien identiteetti-kerronnassa. Lisäksi aion käsitellä mahdollisten negatiivisten ja positiivisten kokemusten merkitystä tutkittavien identiteetille.
2. Onko työ ainoa tärkeä esille tuleva asia tutkittavien kerronnassa? Tarkoitukseni on selvittää mitä muita identiteetin kannalta keskeisiä tekijöitä tutkittavat nostavat esille työn lisäksi.
3. Millaisiin tarina-tyypeihin tutkittavat voidaan jakaa vai onko se mahdollista? Tarkoitukseni on selvittää millaisia tarina-tyyppisiä tutkittavien kerronnasta voidaan löytää. Aion käydä haastatteluaineiston läpi etsien vallitsevia tarinan kertomisen tapoja ja lopuksi pohtia niiden seurauksia kuulumiselle.

Laura Huttunen on tutkinut maahanmuuttajien omaelämäkertoja ja todennut, että kirjoitukset kertovat siitä, millaisin tavoin kertojat etsivät omia kuulumisen tapojaan. Olennaista on se, mitkä identiteetit, kategoriat ja kiintopisteet nousevat kertomuksissa keskeisiksi. (Huttunen 2002, 24.) Tämän tutkielman tavoitteena on nostaa esille haastateltavien kerronnasta

identiteettejä sekä kerrontaa, joka kuvaa haastateltaville merkityksellisiä asioita. Uskon, että haastatteluissa tutkittavilla on mahdollisuus reflektoida omaa elämäänsä sekä heille merkityksellisiä asioita.

3.3 Aineisto ja analyysi

Tutkielmaa varten olen haastatellut kahdeksaa taustaltaan korkeasti koulutettua maahanmuuttajaa. Tein haastattelut tammi-helmikuussa 2006. Haastateltavat löysin X:n liikennealan oppilaitoksen kautta. Otin ensimmäiseksi yhteyttä ammattioppilaitoksen rehtoriin, jonka kautta sain yhteyden mahdollisiin haastateltaviin. Rehtori otti pyynnöstäni yhteyden maahanmuuttajataustaisiin bussikuskeihin, jotka tiesi korkeasti koulutetuiksi. Rehtori lähetti työntekijöiden nimiä ja yhteystietoja sitä mukaa, kun sai heiltä suostumuksen yhteystietojen lähettämiseen. Kielitaito oli koulutuksen lisäksi tärkeä tekijä ja sovimmekin, että haastateltavien pitää osata ilmaista itseään riittävän hyvin suomeksi. Tämän vuoksi haastateltaviksi valikoitui maahanmuuttajia, jotka ovat asuneet Suomessa jo useamman vuoden.

Tämän jälkeen soitin mahdollisille haastateltaville ja varmistin vielä heidän halukkuutensa haastatteluun. Haastattelut sovin haastateltavan toiveiden mukaisille paikoille. Käytännössä haastattelut toteutettiin joko linja-autojen varikkoalueelle, kahvilassa tai kirjastossa. Haastatteluista viisi tehtiin päivällä, kun haastateltavilla on kolmen tunnin tauko ruuhka-aikojen välillä. Kaksi haastatteluista tehtiin illalla. Nauhoitin haastateltavien luvalla kaikki haastattelut. Tämä mahdollisti sen, että haastattelujen aikana on mahdollisuus keskittyä kuunteluun ja mahdollisten lisäkysymysten esittämiseen. Kaikki haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Tämä oli luonnollinen valinta huomioon ottaen sen, että haastatteluiden tavoitteena oli löytää yksilöllistä identiteetikerrontaa. Haastatteluissa käytetty kysymysrunko ei ole tarkasti strukturoitu. Haastattelukysymykset voidaan jakaa kolmeen osaan: menneisyyteen, nykyiseen sekä tulevaan. (kts. liite 1.)

Tavoitteeni on löytää kerrontaa, josta ilmenee se, ettei identiteetti ole jotakin muuttumatonta, vaan, että se muuttuu aikaperspektiiviä sekä kysymysten aihetta muuttaessa. Haastattelut lähtevät liikkeelle haastateltavan historiasta, siitä, mistä hän on tullut ja minkä vuoksi. Aluksi kysymykset koskevat lähinnä koulutushistoriaa ja syitä Suomeen tuloon. Toisessa haastattelurungon osassa pääpaino on haastateltavan nykyisessä tilanteessa. Kiinnostuksen

kohteena on erityisesti se, miten haastateltavat kokevat nykyisen tilanteen. Erityisesti tyytyväisyys elämäntilanteeseen ja kokemukset omasta menestyksestä ovat olennaisen tärkeitä. Viimeisessä osiossa haastateltavilta kysyttiin tulevaisuuden haaveista ja asioista, joiden olisi toivonut menneen toisin. Haastattelut kestivät reilusta puolesta tunnista kahteen ja puoleen tuntiin.

Haastattelujen litteroinnissa tavoitteena oli lähinnä kerrotun ylöskirjaaminen. En katsonut tarpeelliseksi haastattelujen purkua niin, että olisin esimerkiksi kirjannut ylös tauot ja muuttuvat äänenpainot. Siinä tapauksessa, jos haastattelujen purussa esimerkiksi nauraminen vaikutti jostain syystä erityisen merkittävältä asialta, olen sen erikseen litterointitekstiin merkinnyt. Haastattelujen purussa esimerkiksi taukojen merkitseminen olisi ollut myös harhaanjohtavaa, koska siitä huolimatta, että kaikki haastateltavat osaavat suomea, niin välissä haastateltavat etsivät kauan sopivia sanoja.

Tarkoitukseni oli haastatteluissa esittää kysymyksiä, joihin saan vastauksiksi tarinoita. Tarinoiden ja kertomusten esille saaminen on olennaista tutkimusmenetelmän kannalta, kuten myös siksi, että kertomukset tuovat esille mielestäni haastateltavan oman äänen. Haastattelujen viitekehyyksiksi olen valinnut kokemusnäkökulman. Kertomuksellisuudella viitataan Raija Erkkilän mukaan myös siihen, miten aineistoa hankitaan. Aineistonhankinnassa on tärkeää saada haastateltavat kertomaan hyvin vapaasti oman elämänsä vaiheista ja alueista. (Erkkilä 2005, 200.) Tämänkin vuoksi kokemusnäkökulma on mielestäni oikea valinta tutkimuksen viitekehyyksiksi. Tutkija ei voi olla vain ulkopuolinen havainnoija, vaan myös ymmärtävä kanssakokija, jolle haastateltavan on helppo kertoa asioistaan.

Haastattelut sujuivat hyvin. Tutkittavat olivat selvästi halukkaita kertomaan omasta elämästään. Ainoastaan yhden haastateltavan kohdalla sain vaikutelman, että hän suostui haastatteluun lähinnä sen vuoksi, että liikennealan oppilaitoksen rehtori oli häneen yhteydessä aluksi. Tämä vaikutti jonkin verran myös haastatteluun, sillä haastateltava itse koki, ettei hänellä ole paljontakaan annettavaa tutkimukselle. Käytännössä asia ei kuitenkaan pitänyt ollenkaan paikkaansa. Haastattelutilanne oli kuitenkin sitä miellyttävämpi mitä innostuneempi tutkittava oli haastattelusta. Haastattelupaikalla ei näyttänyt olevan merkitystä haastattelujen onnistumisen kannalta. Yleisillä paikoilla tehdyt haastattelut olivat haastattelujen purun kannalta kuitenkin haastavampia.

Haastatteluaineiston litteroinnin jälkeen kävin haastatteluaineiston läpi ja tein alustavia merkintöjä kohdista, joissa identiteettiin liittyvä kerronta tulee erityisesti esille. Haastattelurunko oli suunniteltu niin, että tutkittavat kertovat elämästään pääasiassa kronologisessa järjestyksessä. Jos haastatteluissa oli kohtia, jotka poikkesivat kronologisesta järjestyksestä huomioin ne erikseen. Suurimmaksi osaksi haastattelut jakautuvat kuitenkin kolmeen osaan. Ensin tutkittavat kertovat ajasta ennen Suomeen tuloa, seuraavaksi kerronta keskittyy tutkittavien nykyiseen tilanteeseen. Kolmannessa osassa kysymykset keskittyvät tutkittavien haaveisiin ja tulevaisuudensuunnitelmiin. Haastattelurungon jakaminen kolmeen osioon helpottaa aineiston analyysiä sekä aineiston jakamista sisällöltään erilaisiin osiin.

Heather Fraser ohjeistaa narratiivisen analyysin kanssa työskenteleviä jakamaan kerrontaa sen mukaan, mitä kerronnasta tulee esille. Vaihtoehtona on myös aineiston laittaminen kronologiseen järjestykseen. Erilaisen lähestymistavan antaa se, kun aineistosta etsitään kokonaisia tarinoita, joilla on selkeä alku ja loppu. (Fraser 2004, 188–189.) Itse olen käyttänyt molempia keinoja aineiston analyysissä. Olen lukenut aineistoa monesta eri näkökulmasta käsin. Ensin etsin identiteettiin ja työhön liittyvää kerrontaa. Tämän jälkeen jaoin identiteettiin liittyvän kerronnan pienempiin osiin sen mukaan liittykö kerronta työhön, perheeseen tai muihin elämän osa-alueisiin. Tämän avulla aineistosta on ollut helpompaa löytää vastauksia tutkimustehtävän kysymyksiin. Olen kuitenkin ennen kaikkea kiinnostunut työhön liittyvästä kerronnasta ja aineiston kategorisointi on helpottanut aineiston analyysiä.

Heather Fraserin mukaan narratiivisen analyysin viimeisessä vaiheessa aineistosta voi hakea yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Fostersin mukaan juonet, tapahtumat ja teemat voivat olla analyysin kohteena. (Fraser 2004, 194.) Omassa aineistossani olen yllä olevien seikkojen lisäksi katsonut haastatteluja kokonaisuuksina ja pyrkinyt löytämään niistä samantyyppistä kerrontaa, joka kuvaa laajemmin haastatteluja. Tästä aineiston-lukutavasta nousivat esille hallitsevat tarina-tyypit. Syvennän analyysiä tarkastelemalla kuulumisen tavan seurauksia tutkittaville. Seuraavissa luvuissa aloitan varsinaisten tutkimustulosten käsittelyn. Tutkimusaineiston analyysin tavat ovat muotoutuneet rinnakkain tutkimustulosten käsittelyn kanssa. Välissä tutkimuksen tulokset ovat kaivanneet uutta näkökulmaa ja tämän vuoksi aineiston lukutapaa on täytynyt miettiä uudelleen useaan otteeseen. Litteroinnin yhteydessä tekemäni päätös kirjoittaa ylös vain tutkimustehtävän kannalta olennaiset haastattelunosat on

osoittautunut oikeaksi valinnaksi, sillä aineiston analyysi helpottuu, kun on tehnyt jo jonkinasteisia valintoja haastatteluja kuunnellessa ja litteroidessa.

4 TYÖN MERKITYS TUTKITTAVIEN IDENTITEETILLE

Työ merkityksellistyy haastateltaville useasta eri näkökulmasta. Toisaalta työn merkitystä kuvataan myös samanlaisin käsittein. Ilman työtä omanarvontunne laskee ja oman identiteetin merkitys hämärtyy. Moni haastateltavista kertoo, että on tehnyt töitä pienestä pitäen. Työnteon lisäksi opiskeluvuosien määrä on usealla todisteena siitä, että työnsaannin merkitys on suuri. Jos haastateltava on kokenut suomalaisella työpaikalla syrjintää, tämä vaikuttaa välttämättä myös kokemukseen työstä ja itsestä työntekijänä. Voikin sanoa, että usein oman identiteetin pohdinta työhön liittyen nousee esille vasta siinä vaiheessa, kun työpaikalla on tullut ristiriitoja. Ristiriidan aiheuttajia ovat muun muassa eriarvoisuuden kokemukset ja kulttuurien eroista johtuvat erimielisyydet.

4.1 Työn positiiviset merkitykset

Haastateltavat kuvaavat työn merkitystä pääasiassa kahdesta eri näkökulmasta. Työ luo ihmiselle tunteen siitä, että pärjää omillaan, ilman ulkopuolisten apua. Tällä näyttää olevan suuri merkitys omanarvontunteelle. Nykyisen työn merkitys ja arvostus eivät näytä olevan yhtään vähäisempiä, vaikka haastateltava tuo haastattelussa esille sitä, että haluaisi saada oman alan töitä. Monet haastateltavista tuovat esille sen, että bussikuskin työ on paljon rankempaa kuin olisi voinut etukäteen kuvitella. Talvella huono ajokeli tuo työhön haastetta ja aikataulussa pysyminen stressaa kuljettajaa. Asiakastyytyväisyys on haastateltaville selvästi tärkeä asia ja tämä asettaa työlle myös haasteita. Tämän voisi olettaa olevan myös syy siihen, että kukaan haastateltavista ei koe nykyistä työtään liian helpoksi, vaan työssä on riittävästi haastetta. Samalla työssä menestyminen on viestinä tutkittaville hyväksynnästä.

Se, jos se on rutiinityötä se voi näyttää ulkopuoliselta helpolta, mutta henkisesti se on tosi raskasta, koska koko ajan kun olet ratin takana, jokainen sekunti voi tuoda yllätyksiä. Ja sitten aamulla, kun olet herännyt aikaisin ja talvisin kun on pimeää ja liukasta. Se on tosi väsyttävää. Aivan uskomatonta. Minä en edes uskonut, että niin paljon väsynyt voin olla ajamisesta. M-72, Bulgaria

Kaikille haastateltaville työssä menestyminen tuntuu olevan hyvin tärkeää. Yksi haastateltavista on päässyt niin sanotuksi kummikuskiksi eli hän opettaa uusille kuskeille reitit ja muun oleellisen. Tämä on haastateltavalle merkinä siitä, että hänen työpanoksensa

on huomioitu. Myös asiakkailta saatu palaute on tärkeää ja moni mainitseekin, että asiakkaat ovat antaneet kirjallisesti positiivista palautetta. Tämä on työn jaksamisen kannalta tärkeää ja yksi niistä tekijöistä, joka kompensoi sitä, että työ ei välttämättä muuten vastaa haastateltavan toiveita. Parissa haastattelussa tulee esille myös se, että nykyinen työ on tällä hetkellä hyvä ratkaisu, sillä se antaa haastateltaville aikaa miettiä seuraavaa askelta kohti omaa alaa. Nykyinen työ näyttäytyy helppona ja turvallisena välisatamana. Identiteetin säilymisen kannalta työpaikka on erittäin tärkeä asia. Siitä huolimatta, että työ ei ole haaveiden mukainen, niin se on kuitenkin areena, jossa haastateltavat voivat näyttää osaamistaan sekä itselleen että kaikille muille.

Hyviä palautteita oon saanu koko ajan. Täällä olen tunnettu palautemies. Mä luulin, että lyhyessä ajassa olen saanut kaikista eniten hyviä palautteita. Se auttaa jaksamaan, että joku ainakin on huomannut, että sulla on jotain annettavaa, että sä oot ihmisenä ihan hyväksytyt täällä Suomen maassa. M-65, Marokko

Haastateltavista enemmistö kertoo nykyisestä työstään positiiviseen sävyyn. Haastateltavat kiinnittävät erityistä huomiota siihen, että vanhukset saavat hyvää palvelua busseissa. Haastatteluista onkin nähtävillä, että haastateltavat ovat omaksuneet työssään myös kulttuuri-identiteetille tärkeitä ominaisuuksia. Suurin osa haastateltavista kertoo, että on vaikea ymmärtää suomalaista kulttuuria, jossa vanhusten arvostus ei ole yhtä suurta kuin haastateltavien aiemmassa kotimaassa. Tämä vaikuttaa myös työn kuvaukseen ja siihen, mitä arvoja haastateltavat työssään vaalivat.

H: Vaikuttaako tämä ajattelu jotenkin sun työhön?

V: Kyllä mä ajattelin kaikkia mummoja kuin minun isoäiti. Meillä on semmoinen kulttuuri, että vanhukset kunnioitetaan. Että kunnioitetaan kaikkia vanhukset. Tämä on liian pahoillaan, että ne on jääny yksin. M-68, Etiopia

Haastateltavat näyttävät olevan suhteellisen tyytyväisiä nykyiseen työpaikkaan bussikuskina. Syiksi tähän haastateltavat luettelevat monikulttuurisen työyhteisön sekä koulutuksen työhön, joka on heidän mielestään vastannut hyvin työn vaatimuksia. Monille liikenne-alan oppilaitokseen pääsy oli lisäksi pitkä prosessi, joten tämänkin vuoksi nykyinen työpaikka koetaan tärkeänä. Monet haastateltavista ovat kokeneet syrjintää työmarkkinoilla ja opiskelupaikassa. Tämä vaikuttaa luonnollisesti siihen, miten haastateltavat kuvaavat itseään

työntekijöinä ja opiskelijoina. Siitä huolimatta, että tutkittavat ovat kokeneet työllistymiseen ja työntekoon liittyviä ongelmia, niin toisaalta ongelmat ovat myös vahvistaneet tutkittavia. Seuraavassa kappaleessa käsitelen työhön liittyviä negatiivisia merkityksiä tutkittaville. Negatiiviset kokemukset ovat tietysti tutkittaville vaikeita, mutta monet tutkittavista ovat onnistuneet kääntämään negatiiviset kokemukset mahdollisimman hyväksi. Välissä onkin vaikea määritellä, onko jokin tutkittavan kuvaama negatiivinen kokemus ollut lopulta hänelle hyvä vai huono. Koettelemukset ovat tehneet tutkittavista vahvempia, vaikka koettelemuksia käsitellenkin seuraavassa, negatiivisia merkityksiä käsittelevässä kappaleessa.

4.2 Työn ja työllistymisen negatiiviset merkitykset

Työelämässä esille tulleet ongelmat vaikuttavat haastateltavien käsityksiin omista mahdollisuuksista. Useimmilla haastateltavilla on kokemuksia työnhausta ja siitä, että maahanmuuttaja-taustaisia ei kohdella tasavertaisesti valtaväestöön nähden. Nykyisessä työssä ei ole paljon syrjiviä elementtejä, vaikka muutama haastateltavista kertoo, että joskus suomalaisilta kuskeilta on tullut asiatonta palautetta. Myöskään asiakkaiden taholta ei ole tullut paljon esille negatiivista palautetta. Kaksi haastateltavista kertoo, että kuljettajan on hyvin tärkeää osata suomea, sillä ilman kielitaitoa myös negatiivisia asioita tulee esille enemmän. Esimerkiksi niissä tilanteissa, kun bussiin tulee häiritsevästi käyttäytyviä asiakkaita, on hyvin tärkeää, että kuski osaa kertoa selvästi, ettei bussissa saa häiritä muita asiakkaita tai juoda alkoholia. Jos häiritsevästi käyttäytyvä asiakas huomaa, ettei kuskilla ole kielitaitoa soittaa esimerkiksi poliisille, niin tilanne voi kärjistyä pahasti.

Osa haastateltavista näkee, että heidät on koettu niin suureksi uhaksi, etteivät he ole sen takia päässeet urallaan eteenpäin. Kaksi haastateltavista kuvaa hyvin tarkkaan sen, mitä ovat opiskelleet ja millaisin arvosanoin. He kertovat, että ovat olleet aina keskiarvoa paremmin menestyviä ja myös muut ovat tämän huomanneet. Tämä on perusteluna sille, että haastateltavia on syrjitty. Voi olettaa, että kyseisille haastateltaville syrjinnän kokeminen on ollut erittäin raskasta, sillä he tuovat esille eniten sitä, miten kovasti ovat yrittäneet sopeutua Suomeen ja työllistyä omalle alalle. Toiselle haastateltavista on sanottu suoraan edellisessä työpaikassa, että hänen maahanmuuttajataustansa on syynä siihen, ettei hän voi edetä työnjohdollisiin tehtäviin. Tämä perusteltiin sillä, että työntekijät eivät hyväksyisi häntä työnjohtajaksi. Toinen haastateltavista kuvaa työssä etenemistä vaikeaksi myös siksi, että

suomalaisessa työelämässä pitäisi olla paljon henkilökohtaisia kontakteja. Ilman niitä työpaikat menevät vierestä suomalaisille, joilla työkokemuskkin voi olla paljon vähäisempää.

Joo, itse asiassa mä oon ollu liian terävä, että toisia heitä pelottaa mun tuotanto-osaaminen, koska monissa suunnitteluyksiköissä on heikko osaaminen. Varsinkin tuotantoasioissa. Kyllä suunnitellaan tietokoneen ääressä ihan kivoja, kauniin näköisiä juttuja, mutta varsinainen kosketus ja varsinainen tieto, siitä paljonko se maksaa, onko vaikeaa. Tällaisiin kysymyksiin ei osata vastata. Vain yritetään vaan vähän delegoida toisille ihmisille. Minä oon ollu ehkä vähän liian fiksu, että minut otettiin vähän vaaraksi heidän omalle urakehitykselle. M-65, Marokko

Taas on tullut yksi suuri pettymys, koska opiskelen nyt suomen kielellä ja olen varmaan ainoa ulkomaalainen, joka opiskelee suomeksi. Minä voin sanoa, että siellä on aina ryhmätöitä ja se on pakollista. Toistaiseksi olen suorittanut 160ov ja se on melkein tutkinto, siinä ja siinä. Ja vain kaksi tai kolme kertaa minulla on ollut ryhmä. Ne huomaavat olevani ulkomaalainen, nuoret suomalaiset, eivätkä halua olla kanssani. Toisaalta ne tietävät rahoituksen ja matematiikan asioista, kun tehtiin esityksiä, tavallaan tuon ammattikorkeakoulun tasolla olen melkein ylivoimainen. Olen tehnyt ne yksin, koska muut eivät halunneet. On tapahtunut myös niin, että olen keskeyttänyt kurssista, koska oli semmoinen tilanne, enää en aio niin tehdä, että opettaja ei antanut minun tehdä sitä yksin. Bulgaria M-72

Tutkimuksen kannalta ei ole olennaista selvittää, onko työ- ja opiskelupaikoilla tapahtunut syrjintää, vaikka kaikki viitteet tästä kertovatkin. Olennaisinta on se, että osalle haastateltavista näyttää olevan erittäin tärkeää todistaa se, että syyt työllistymisvaikeuksiin johtuvat rakenteellisista ongelmista ja syrjivistä käytännöistä. Voikin sanoa, että erityisesti kahdessa haastattelussa identiteettikäsitystä on suojattu selittämällä vaikeudet ulkopuolelta tulleiksi. Haastateltavat kokevat itsensä lähinnä olosuhteiden uhreiksi. Tämä näyttää olevan identiteetin kannalta hyvä keino suojautua, sillä nämä tutkittavat ovat hyvin itsevarmoja ja tietoisia oikeuksistaan.

Syrjinnän lisäksi työpaikalla ilmenneet ongelmat voivat johtua myös kulttuurisista eroista. Yksi tutkittavista on ollut aiemmin töissä ammattioppilaitoksessa ja on ollut paljon tekemisissä nuorten kanssa. Tutkittava ei tottunut kulttuurisiin eroihin, sillä oli tottunut entisessä kotimaassaan siihen, että nuoret käyttäytyvät kunnioittavasti vanhempia ihmisiä

kohtaan. Tämä aiheutti sen, että haastateltava koki mahdottomaksi jäädä työpaikkaan, jossa koki oman identiteettinsä uhatuksi. Haastateltava kertoo, että ei olisi voinut muuttaa tilannetta, mutta jääminen työpaikkaan olisi uhannut hänen henkistä hyvinvointiaan.

Toinen syy oli se, että meikäläiselle on aivan erittäin eri tapa koulunkäynniltä. Kuin te. Siellä opettaja on meille toinen isä tai äiti. Mä en muista, mä en oikeasti muista, vaikka minä poltin joskus tupakkaa, mutta mä tiesin, vaikka esimerkiksi tien toisella puolella, kadun toisella puolella opettaja tai joku yliopiston tai lukion tai koulun henkilökuntaan lähdössä, heti tupakka pois ja sinne karkuun. Mutta tällä hetkellä täällä Suomessa on semmoinen tilanne valitettavasti, että liian löysä, siellä on liian tiukkaa, täällä on liian löysää. Opiskelija tulee ja jalka pöydälle ja kuuntelee siinä vähän musiikkia. Opettaja sanoo siellä ja ei kukaan kuuntele, ei kunnioita. Minä en voi tehdä yhteiskunnalle yhtään mitään, paitsi minä itse menen sekaisin. Vähän aikaa myöhemmin sanoin sille rehtorille ja muille kavereille, että mää en pysty. Täytin eropaperi ja sitten mä lähdin pois 2002. M-58, Iran

Suomalaisen työelämän epävarmuus on tekijä, joka on saanut ainakin yhden haastateltavista hylkäämään entisen ammattinsa Suomeen tultuaan. Työhön liittyvässä kerronnassa tärkeänä selittävänä tekijänä tuntuukin olevan se, että haastateltavat peilaavat työllistymismahdollisuuksiaan omaan ikäänsä ja jäljellä oleviin työvuosiin. Haastateltavista kaksi vanhinta tuo selvästi esille sen, että bussikuskina olo näyttäytyy parhaana vaihtoehtona siksi, että iän myötä työn saaminen on yhä vaikeampaa ja oma motivaatiokin alkaa olla alhaalla. Sen sijaan nuorempien haastateltavien kerronnasta tulee selvästi esille se, että yksi motivaation tekijöistä on nuori ikä, jonka vuoksi eteenpäin pyrkiminen on kannattavaa. Kerronnassa näkyy myös se, että nuoremmat haastateltavista ovat valmiita kokeilemaan monia asioita työllistyäkseen mielekkääseen paikkaan. Vanhemmilla haastateltavilla toiveena on vakituinen työ, jonka nykyinen työpaikka voi hyvin tarjota. Vanhimmat haastateltavista tuovat esille myös sen, kuinka paljon he ovat elämänsä aikana opiskelleet. Tähän suhteutettuna motivaatio uudelleen koulutukseen on matala.

H: Ootko Suomessa yhtään yrittänyt löytää oman alan töitä, ihan kone-, maatalouskoneisiin liittyviä?

V: Oikeastaan voi sanoa, että siihen, minä olen itse ajatellut, että olen vanha. No, mutta kuitenkin, kato vain vanhuudesta tai ulkonäöstä, ei. Se mitä ihminen itse ajattelee, että pystyykö se, pärjääkö se, onko sillä semmoinen motiivi. Jos hän aloittaa jotain, pitäisi

loppuun asti mennä. Ei mitään mukavaa ole kesken se lopettaa. Tämän lisäksi sanotaan, että suomen kieli mun mielestä on hirveän hankalaa, hirveän hankalaa. Ja minä en ikinä sen takia anna Mikael Agricolalle anteeksi. M-58, Iran

H: Et kaippaa niitä töitä?

V: Totta kai, totta kai. Jokainen esimerkiksi oma ala kaippaa. Mä olen opiskellut loppujen lopuksi noin 25 vuotta. 25 vuotta. 22 vuotta olen lähtenyt pois. Olen 47. 25 vuotta ja kuusi vuotta pois. 19–20 olen opiskellut ahkerasti. Välillä minusta tuntui, voi hemmetti, se oli turhaa. Meni pieleen kaikki. Joo, esimerkiksi oma ala, ei voi käyttää täällä. Se on vähän hankalaa. 20 vuotta. No, ei sille voi mitään. M-58, Iran

H: Miltä se tuntui, että oli niin vaikea päästä liikennelaitokselle koulutukseen?

V: En tiedä. Voi olla, että he, että tämä minun entinen koulutus ei sovi. En tiedä. Mutta oli kova halu päästä. Saada työtä ja päästä vakituisiin töihin. Että edellinenkin työ, vaikka se kestikin jo neljä vuotta, mutta minä halusin vakituisen työn. N-54, Venäjä

Osa tutkittavista kertoo, miten heitä on kohdeltu työnhaussa ja työpaikalla eriarvoisesti suomalaisiin verrattuna. Muutama haastateltavista toteaa, että suomalainen yhteiskunta ei ole vielä valmis ottamaan vastaan maahanmuuttajien osaamista ja työpanosta. Tutkittavilla on tästä hyviä esimerkkejä, sillä osa heistä on hakenut töitä Suomesta hyvin aktiivisesti. Voikin sanoa, että tutkittavat ovat hämmentyneitä omasta asemastaan työmarkkinoilla sekä yleisesti Suomessa käytävästä keskustelusta. Tutkittaville on yhteistä se, että kukin tuntee seuraavan tarkasti sitä, mitä maahanmuuttajista puhutaan julkisuudessa. Tästä keskustelusta on kenties tullut osa haastateltavien itselle luomaa identiteettiä. Julkisuudessa on tutkittavien mukaan ollut yleinen linja se, että maahanmuuttajia tarvitaan Suomessa ja he ovat tervetulleita Suomeen. Tämä keskustelu on monille haastateltaville todiste siitä, että he ovat tärkeä osa Suomen tulevaisuutta. Ongelmat, joita heillä on työmarkkinoilla ollut, ovat osoituksena siitä, että muutos vie aikaa.

Minusta on vähä surullista, että toisaalta sanotaan, että tarvitaan hyvä työvoima, viisas työvoima, osaava työvoima, mutta vain lehdistössä, vain tutkimuksissa. Käytännössä ei osata kalastaa, napata tätä osaavaa työvoimaa. Ei osata antaa edellytykset, että tämä työvoima antaa kaikki mikä heillä on. Vaikka pääsee johonkin, niin se tukahdutetaan heti. M-65, Marokko

Moni haastateltavista kokee, että suomalaisen kulttuurin asettamat odotukset ja maahanmuuttajille annetut apuvälineet ovat pahasti ristiriidassa. Maahanmuuttajilta odotetaan sopeutumiskykyä ja työpanosta. Samalla osa haastateltavista kertoo kuitenkin, että heidät koetaan Suomessa suurena uhkana. Näyttääkin siltä, että osa haastateltavista kokee oman asemansa hyvin epävarmaksi, joka johtuu siitä, että heidän saamansa palaute on hyvin ristiriitaista. Yksi haastateltavista kertoo, että maahanmuuttajan pitäisi oppia puhumaan ilman korostusta ja jopa vaihtaa nimi suomalaiseksi. Tämän haastateltava perustelee sillä, että maahanmuuttaja ei saa työtä, jos nimi on liian vaikea tai, jos ulkonäkö tai aksentti eroaa liikaa totutusta. Tämän perusteella voi arvioida, että suomalainen kulttuuri ei anna paljon mahdollisuuksia maahanmuuttajille.

Minä olen soittanut esimerkiksi, okei nyt puhun paremmin suomea, ja taas jotkut kun ne huomaavat, että olen ulkomaalainen, ne sanovat etteivät ymmärrä tätä kieltä. Aloin ymmärtää, tieto on tuskaa, no joo, mutta olen soittanut, hain varastomieheksi ja luen joku Helsingin Sanomista vaikka joku artikkeli ja soitan varastomieheksi ja ne: ”Päivää, soitan työilmoituksenne vuoksi, ja numero ja Helsingin Sanomista tämä päivämäärä ja heti, kun ne kuuntelevat, minun aksentti ja sulkevat heti kännykän. Eivät edes vastaa. ...Uskoisin, että jos minulla ei olisi ollut niin kova aksentti, niin se olisi ollut helppo, mutta nimi pitäisi myös vaihtaa. ... Minä olen pienempi kuin Suomi. Se on asenne- ja ajattelutapa. Mitä voin tehdä? En mitään. Yritän mitä voin. M-72, Bulgaria

Muutama haastateltavista kertoo toivovansa, että Suomessa osattaisiin käyttää maahanmuuttajien osaamista hyväksi. Samalla kuitenkin maahanmuuttajien ammattiosaamisen hyödyntäminen kuulostaa siltä kuin heillä ei olisi muuta annettavaa Suomelle. Onkin aiheellista pohtia, mitä Suomessa käytävä keskustelu maahanmuuttajista viestittää maahanmuuttajille itselleen.

Minä en yleistä, mutta aika monessa tapauksessa, voi löytyä semmosia firmoja, jotka kohtelevat ulkomaalaisia tai ulkomaalaistaustaisia ihan ihmisinä, mutta toisaalta löytyy suurin osa joukkoa kohtelee meitä kuin ollaan ihan koneita, työkaluja työvoimapulan ratkaisevia ihmisiä, mutta henkinen kohtelu ja arvostelu jää kaukana siitä, mitä pitäis olla. Minä puhun nyt ihan omasta kokemuksesta vain. M-65, Marokko

Miksei ne pysty sanoon, että pitäis olla ylpeitä, että tuo kaveri tulee Kreikasta asti tänne ja haluaa oppia meidän kieli ja haluaa puhua meidän kanssa ja mennä ulos meidän kanssa ja anna meillä tietoa, miten kreikan nuoret käy ulkona tai omasta kulttuurista tiedot, että meilläkin on vähän enemmän tietoa, mitä maailman ympärillä tapahtuu ja eri kulttuurit. M-79, Kreikka

Haastateltavista osa kokee, että keskustelu maahanmuuttajien työpanoksen tarpeellisuudesta todistaa maahanmuuttajien merkityksen ja näin myös vahvistaa haastateltavan identiteettiä ja käsitystä oman työpanoksen merkityksestä. Toisaalta julkisessa keskustelussa painotetaan työikäisen väestön maahanmuuttoa ja tämä taas herättää epäilyksiä siitä, halutaanko maahanmuuttajia Suomeen vain työntekijöiksi. Eräs haastateltava sanoo, että toivoo suomalaisten ymmärtävän, että maahanmuuttajat ovat tärkeitä myös kulttuurin rikastuttamisen ja uusien ideoiden esiintuomisen kannalta. Tätä asiaa julkisissa keskusteluissa harvoin tuodaan esille.

4.3 Työ – elämänsuola vai keino selviytyä taloudellisesti?

Työllä on kaksi varsin erilaista merkitystä. Joillekin työ on mahdollisuus toteuttaa omia haaveitaan ja säilyttää tärkeä osa elämänsisältöä. Toisaalta työn avulla voi säilyttää taloudellisen itsenäisyyden ja varmistaa sen, että on mahdollisuus hankkia haluamiaan hyödykkeitä. Tutkittavat kertovat molemmista työn puolia. Suurimmalle osalle tutkittavista työ tuo elämänsisältöä ja säilyttää omanarvontunteen. Samalla myös taloudellinen menestyminen on tutkittaville tärkeää. Se ei kuitenkaan ole työnteon tärkein motivaation tekijä. Työ onkin ehkä ennen kaikkea velvollisuus, jonka täyttäminen osoittaa tutkittaville itselleen, että he ovat tehneet velvollisuutensa ja osoittavat kaikille epäilijöille, että ovat ahkeria työntekijöitä.

Työ on tärkeä. Minä en voi ilman työtä olla. Venäjä N-54

Työ on voima, motiivi, jotain tehtävää, itseluottamusta. Uskon, että vieläkin omalla jalalla pärjätään ja pystyy jatkaa omaa elämää. Hyvä asia, ettei ainakaan tule muiden kustannuksella elää. Paljon parempi, että omalla tasolla, mikä se on, että ainakin itsetunto on rauhassa. Illalla, kun menee nukkumaan, niin saa rauhassa nukkua. Se on hyvä. Iran M-58

Mä jotenkin tuntuu, silloin kun sulla on töitä tai teet sun töitä, niin tuntee, että on tehny mitä mun piti tehdä. Että nyt vois olla rauhassa ja suunnitella iltaa, bailata. Mää en edes ikinä mieti, että olisin työtön. En mä tiedä, en pysty laittaan itseäni, että oon vaan työtön ja istun. Mä en vois ikinä kuvitella tommonen. Jos ei ois töitä Suomessa, niin olis parempi lähteä, kun ois ilman töitä ja sitten susta tuntuu, että sulla ei oo elämää, koska työ on yksi iso prosentti elämää. M-79, Kreikka

Näyttää lisäksi siltä, että monet haastateltavista ovat vastareaktiona syrjinnälle, työskennelleet entistä kovemmin ja ahkerammin. Osalle haastateltavista näyttää olevan myös kunnia-asia se, että he eivät ole ottaneet vastaan edes niitä etuuksia, joihin heillä olisi ollut täysi oikeus. Tästä parhaana esimerkkinä on opintotuen hakematta jättäminen.

Vaikka nyt minulla on, nyt voin saada opintotukea ja sellaisia asioita, koska olen tavallinen ammattikorkeakoulu-opiskelija, mutta en koskaan ole halunnut, enkä edes ajatella sellaisia asioita. M-72, Bulgaria

On vaikea arvioida, miksi tutkittavat ovat niin tiukkoja itseään ja työtään kohtaan. Ehkä kyseessä on perheen elättämiseen liittyvät kysymykset. Toisaalta myös yksin elävät tutkittavat tuovat työn merkitykset esille yhtä tärkeinä. Kyseessä voivat olla myös kulttuuriset tekijät. Uskon kuitenkin, että yksi olennaisimmista selityksistä on se, että tutkittavat ovat saaneet kuulla usein, että maahanmuuttajat käyttäisivät julkista järjestelmää hyväkseen. Kenties tästä syystä tutkittavat ikään kuin ostavat paikkaansa Suomessa, kun vaativat itseltään enemmän kuin syntyperäiset suomalaiset vaativat itseltään. Monikaan syntyperäinen suomalainen tuskin jättää hakematta taloudellista tukea, joka hänelle kuuluu. Toimeentulotuen hakeminen voi olla suomalaisellekin vaikeaa, mutta työttömyyskorvauksen hakeminen on varmasti melko luonnollista suomalaisille. Yksi tutkittavista on kokenut senkin liian häpeälliseksi. Tämä liittyy varmasti myös siihen, että monet tutkittavat tulevat kulttuureista, joissa apua pyydetään ennen kaikkea perheenjäseniltä. Taloudellisen avun pyytäminen vierailta virkailijoilta on varmasti hyvin ongelmallista.

”Totta kai tiedän, että jos joku ulkomaalainen tulee sun maassa ja vaan istuu ja saa rahaa Työvoimatoimistosta tai Kelalta, ja se vaan käyttää sun maassa ja sun rahat, ja ei yritä järjestää omaa elämää, omaa ihan kaikki. Ne ei hyväksy mitään suomalaista ja puhuu aina pahaa suomalaiset ja oon kuullu itse omin korvin. Niitä ihmisiä ymmärrän, jos ei halua

suomalaisia, mutta jos oot yksi niistä, jotka yrittää tosi paljon ja yrität olla sama kuin ne. Sä tykkäät monta asia, josta ne tykkää ja sä yrität ymmärtää ja yrität olla niiden kanssa ja kaikki. Miksi ne ei hyväksy sua? M-79 Kreikka

En jaksanut joka päivä käydä Työvoimatoimistossa. Mulle tuli huono olo, kun kävin siellä. Mulle tuli, mikäs sen nyt vois sanoa, ehkä muille ihmisille on esimerkiksi normaalia käydä siellä hakee apua. Ehkä on normaalia, mutta kuten tiedämme ihmisten ajatukset ja maut ovat erilaisia. Mulle, usko tai älä, mutta rehellisesti sanottuna se on fakta, kun mä olin siellä, kattelin ihmisiä ja ne katteli, niin vähän lehtiä kattelin ja sanoin: ”Voi hemmetti.”. Mulle tuli nolo olo. En mä tälle voi. Ei. Sen jälkeen pari päivää kävin siellä. Olin siellä paljon, mutta lähdin pois. Sanoin ei kiitos. En tiedä oikeastaan. M-58, Iran

Ainoastaan yksi tutkittavista kertoo, että työ on ennen kaikkea toimeentulon turvaaja. Tämä tutkittava on kokenut hyvin raskaasti sen, ettei voi toimia enää ammatissa, johon kouluttautui. Voikin sanoa, että muille tutkittaville työn merkitykset olivat hyvin moninaiset. Heille myös työllistyminen omaan ammattiin tulevaisuudessa on vielä täysin mahdollista. Työn ensisijassa taloudellisen turvan antajana kokeva tutkittava ei näe enää mahdolliseksi alan vaihtoa.

H: Mikä on työn merkitys sulle?

V: Jos minä olen rehellinen sanoisin, että elämisen, toimeentulon tuo tarkoittaa. Jos mää olisin ollut lentäjänä töissä, sitten se olisi elämän suola. Tarkoitus olla lentäjä. Olla töissä. M-68, Etiopia

Tämän vuoksi nykyinen työ näyttäytyy tutkittavalle kuluttavana. Työn merkitys tutkittaville näyttääkin riippuvan paljon myös siitä, mitä tutkittavat suunnittelevat tulevaisuudelleen. Jos tutkittava on luovuttanut unelmatyönsä suhteen, seurauksena näyttää olevan päämäärättömyys, joka varjostaa työn muita merkityksiä. Tämä tutkittava ei koe suurta iloa työssään, vaikka myöntääkin, ettei työ ole aina vastahakoistakaan.

5 ”EI YKSIN TYÖSTÄ” – IDENTITEETTIKERRONNAN MONINAISUUS

Edellisessä luvussa käsittelin tutkimuksen tuloksia työn näkökulmasta käsin. Tässä luvussa pyrin selvittämään, mitkä muut asiat tulevat tutkittavien kerronnassa erityisesti esille. Tutkittavien kerronnasta nouseva identiteetti-kerronta on edelleen mielenkiintoni keskiössä. Kuitenkin tässä luvussa käsittelen työn lisäksi myös perhettä, kulttuuria ja osallistumista osana tutkittavien kerrontaa. Lisäksi pohdin ajan merkitystä tutkittaville ja sitä, selittääkö esimerkiksi ikä ja Suomessa asuttu aika paremmin identiteettiin liittyvän kerronnan tuloksia kuin kokemukset, joita tutkittavilla on.

5.1 Perheen merkitys tutkittaville

Perhe on yksi tekijöistä, joka suojaa ihmistä elämäntilanteissa, joihin liittyy paljon stressitilanteita. Esimerkiksi maahanmuutto ja sosioekonomisen aseman lasku ovat näitä tekijöitä. Tutkittavat ovat kokeneet paljon haasteita elämässään, mutta ovat niistä suurilta osin selvinneet työn ja perheen avulla. Moni haastateltavista on tullut Suomeen, koska on tavannut suomalaisen puolison entisessä kotimaassaan. Tällöin voi olettaa, että haastateltava on selvinnyt paremmin kuin esimerkiksi pakolaisina Suomeen tulleet haastateltavat. Kaksi vapaaehtoisesti Suomeen tullutta kertoo kuitenkin, että lähteminen ja perheen sekä suvun jättäminen on vaikeaa juuri siksi, että toisenlaisen valinnankin olisi voinut tehdä. Pakolaisina Suomeen tulleet kertovat kuitenkin, että ikävä omaa perhettä on sitä suurempi, kun tietää, ettei voi turvallisesti palata perhettään katsomaan entiseen kotimaahan.

H: Jääkö sulla Kreikkaan perhe ja paljon ystäviä?

V: Joo, koko elämä Kreikka. Ihan kaikki on siellä. Kaverit, perhe, veljet. Kyllä se oli aika kova juttu. Kaikki perhe-elämä ja kaikki jäi taakse. Ja tulee vieras maa. Kyllä se on aina on iso juttu. Jos et oo pakolainen. Jos oot pakolainen, niin se on eri juttu, sä et pysty päättään itse. Jos lähdet itse, koska sä haluat, niin jos sä haluat kokeilla jotain uutta. Sitten on oma ratkaisu, että ”Mä lähdän nyt.” ja tulen sitten, kun tuntuu, että haluan takaisin. M-79, Kreikka

Näyttääkin olevan niin, että perheen merkitys on olennainen kaikille haastateltaville. Perhe näyttäytyy voimavarana, mutta samalla perheen perustaminen on johtanut siihen, että haastateltavista on täytynyt huomioida perheeseen liittyvät velvollisuudet ja näin ollen myös

siirtämään oman alan opiskelua Suomessa. Samalla perhe on kuitenkin myös voimavara, jota ilman moni haastateltavista ei olisi selvinnyt Suomessa niin hyvin. Varsinkin niille haastateltaville, joilla on suomalainen puoliso, on heidän apunsa ja voimansa ollut korvaamatonta.

Niillä haastateltavilla, joilla on perhe elätettävänä, kerronnasta nousee esille velvollisuus huolehtia puolison ja lapsen/lasten hyvinvoinnista. Perhe ei kuitenkaan ole rasite, vaan rikkaus, mutta se vaikuttaa kuitenkin merkittävästi siihen, miten haastateltavat kuvaavat elämäänsä. Usealla haastateltavalla on ollut Suomeen tulovaiheessa tilanne, jossa suomalainen puoliso tai tyttöystävä on ollut opiskelijana ja tämän vuoksi haastateltaville on ollut välttämätöntä löytää jotain työtä. Tällä tekijällä haastateltavat selittävät sitä, että eivät voineet odottaa, että olisivat oppineet suomen kielen ja sen jälkeen alkaneet opiskella suomalaisessa korkeakoulussa.

Vaimo oli koulussa ja minä olin työtön Suomessa ja vuokra-asunto oli niin, pakko mennä töihin. Mitä vaan, kunhan jostakin saat rahaa elääksesi. Jos jäät odottelemaan, että milloin pääset kouluun, ei sitä. Sen takia olen linja-autonkuljettaja. M-69, Turkki

Perhe on tärkeä asia. Sen takia haluan järjestää asiat pojalle niin, että voin auttaa. M-69, Turkki

Yksi haastateltavista tuo esille myös sen, että haluaa pienen lapsensa olevan äidin hoidossa kotona, ei päiväkodissa. Myös tämä lisää miehen vastuuta perheestä. Suurin osa haastateltavista tulee maista, joissa perhekäsitys on varsin erilainen kuin Suomessa. Miehen vastuu perheestä on suurempi, sillä monissa haastatteluissa tulee esille se, että vanhukset ja lapset hoidetaan kotona. Tämä asettaa haasteita haastateltaville, sillä Suomessa naisten työssäkäynti on hyvin yleistä. Kuitenkaan kukaan haastateltavista ei kerro, että suomalaisen puolison kanssa olisi tullut suuria ristiriitoja perhekäsityksen eroista johtuen. Eräs haastateltava kertoo, että hänen suomalainen vaimonsa ymmärtää turkkilaista kulttuuria hyvin ja tämän vuoksi pahoilta ristiriidoilta on säästyty. Samalla haastateltava kuitenkin sanoo, ettei suosittelen kenellekään ulkomaalaiselle naimisiinmenoa suomalaisen naisen kanssa, koska kulttuurierot ovat aina varsin haasteellisia. Kuitenkin haastateltavalla on omasta mielestään velvollisuus selvittää ristiriidat, koska se on perheen toiminnan kannalta välttämätöntä.

Lapsen täytyy tuntea lämmin syli. En ymmärrä, miksi tehdään lapsia ja sitten päiväkotiin. M-69, Turkki

Minä en suosittelen kenellekään mennä naimisiin suomalaisen kanssa. Ymmärrätkö? Se on vaikeaa, koska eri kulttuurista ja eri maasta. Ehkä helpotti vähän, että vaimo oppi hyvin turkki. M-69, Turkki

Emme ole aina iloinen perhe, mutta täytyy ottaa rauhallisesti ja ymmärtää toista. ... Sulla on velvollisuus. M-69, Turkki

Haastatteluissa erityisesti Lähi-idän suunnalta tulleet kertovat paljon perheestään. Muutama haastateltava kertoo erityisesti siitä, että työn vuoksi he eivät vietä lapsen kanssa niin paljon aikaa yhdessä kuin haluaisivat. Bussikuskien työvuoroista johtuen haastateltavat ovat aamusta iltaan töissä, koska vain keskellä päivää on vapaata ennen ruuhka-ajan alkamista. Tämä aiheuttaa sen, että ainakin kaksi haastateltavaa kokee huonoa omaatuntoa asiasta. Toinen haastateltava on pahoillaan, koska hänen pieni lapsensa joutuu ikävöimään isää viikolla ja viikonloppuisin haastateltava on liian väsynyt ollakseen aina virkeänä leikeissä mukana. Toisen haastateltavan lapsi on päiväkodissa ja koska haastateltavan vaimokin on vuorotöissä, jonka vuoksi lapsi joutuu olemaan välillä ympäri vuorokauden hoidossa.

H: Mitkä ovat suurimpia syitä, miksi et halua eläkeikään asti tehdä tätä työtä?

V: Joo, Se on hyvä, että on tyydyttävä palkka. Sitä en valita, mutta toisaalta työajat. Kun sulla on kolmivuorotyö. Ja vaimolla on kolmivuorotyötyö. Lapsi joutuu oleen päiväkodissa melkein kellon ympäri. M-75, Turkki

Ajattelen vieläkin, että jatkaa koulu eteenpäin. Mennä vielä yliopistoon. Kun lapsi on vielä pieni, lapselle aina tulee ikävä. Kun menen kotiin, lapsi aina ”Isi, isi”. Koska minulla ei ole aikaa. Huomenna, mutta huomenna sama juttu. Viikonloppuna, kun hän herää aikaisin. sanoo: Okei, mennään puistoon nyt. Yritän, että saisin nukkua vielä yksi, kaksi tuntia, mutta ei ole mahdollisuutta. Mutta sekin on elämä. M-69, Turkki

Haastattelujen ainoa nainen ei eroa kerronnassaan haastattelun miehistä. Haastateltava kertoo pojastaan, joka on jo täysi-ikäinen sekä entisestä miehestään, joka muutti aluksi myös

Suomeen, mutta ei viihtynyt ja palasi takaisin Venäjälle. Haastateltavalle Suomeen muutto oli niin merkittävä asia, että vaikka hänen aviomiehensä muutti takaisin Venäjälle, niin haastateltava päätti jäädä Suomeen. Tämän asian selittää se, että haastateltava on paluumuuttaja, jonka äiti ja sisar asuivat jo Suomessa. Merkittävää on kuitenkin se, että haastateltavan päätöksestä jäädä Suomeen seurasi avioero. Näyttääkin siltä, että sukupuoli ei selitä perheeseen liittyvää kerrontaa. Suurempi merkitys onkin luultavasti, sillä millaisesta kulttuurista haastateltavat ovat kotoisin. Suomalaisten käsitys itsenäisyydestä on monille haastateltaville yksi niistä negatiivisista kulttuurisista tavoista, joiden vuoksi he haluavat pitää kiinni siitä, että heidän perheensä noudattaa perinteistä, tiiviimpää perhekäsitystä.

Perheen merkitys haastateltaville on moninainen. Toisaalta Suomessa asuva perhe, johon kuuluu yleensä vaimo ja lapsia, on elämän tärkeimpiä asioita haastateltaville. Entiseen kotimaahan jäänyt muu perhe, kuten vanhemmat ja sisarukset ovat myös tärkeänä voimavarana. Samalla entisessä kotimaassa asuvat läheiset voivat aiheuttaa myös suurta ikävää haastateltaville. Tämä pitää paikkansa erityisesti kahdelle pakolaisena Suomeen tulleelle haastateltavalle. Heistä molemmat elävät Suomessa yksin, kylläkin suuren ystäväjoukon ympäröimänä. Haastateltavat kertovat mielellään perheistään ja siitä, mitä kukin perheenjäsenistä tekee. Yksi haastateltavista kertoo tarkasti siitä, miten hänen lapsensa on pärjännyt mainiosti koulussa. Monet kertovat myös puolison työstä ja koulutuksesta.

Pakolaisina Suomeen tulleiden kerronta perhesuhteistaan eroaa eniten muista haastateltavista. Toinen heistä, iranilainen mies, on yhteydessä entiseen kotimaahansa aina, kun siihen on mahdollisuus. Haastateltavalla oli alun perin mahdollisuus valita, haluaako pakolaiseksi Suomeen vai Portugaliin. Hän valitsi Suomen, koska hänellä on veli Lontoossa ja muuta sukua Ruotsissa. Lisäksi hänellä on Iranin vastarintaliikkeen kautta tulleita ystäviä Venäjällä. Haastateltava kertoo, että osa hänen suvustaan käy usein Iranissa, mutta hänellä tilanne on hyvin erilainen. Haastateltava ei pidä yhteyttä kaikkiin sukulaisiinsa poliittisista syistä. Etiopiasta pakolaisena Suomeen tullut haastateltava kuvaa myös perheensä tilannetta ja siitä voi päätellä, että huoli oman perheen selviytymisestä kriisioloissa on hyvin suuri. Tämän vuoksi haastateltava itse ei saa välttämättä paljon tukea perheeltään. Perheestä puhuttaessa päällimmäisenä keskustelunaiheena onkin huoli ja murhe.

Mää voin sanoa, että mun serkku ja serkun sukulaiset asuu Ruotsissa. Mutta mulla ei oo mitään tekemistä sen kanssa, koska oikeastaan voi sanoa, että pikkuisen ristiriitaiset suhteet

meillä on, koska hän käy siellä Iranissa ja tulee takaisin. Tällä hetkellä semmoinen tilanne, että kukaan tai mikään ei tule ilmaiseksi sinne päin. Ei, pitäis olla jotain tietoa. M-58, Iran

H: Mikä oli vaikeinta sulle täällä Suomessa, kun tulit tänne?

V: Vaikeinta oli ikävä. Ikävä kotia, ikävä perhe. Veljet, sisaret ja kaikki. 3-4 vuotta sitten olin käymässä. Nyt on paha aika Etiopiassa. Meillä oli vaali. Sitä ei ollut täydellistä ja ihmiset protestoivat ja hallitus tappaa ihmisiä. M-68, Etiopia

Kaikilla haastateltavilla näyttää olevan ihmisiä, jotka ovat suuri voimavara haastateltaville. Mikäli perhe ei voi haastateltavia tukea, niin ainakin kaikilla haastateltavilla on ystäviä, joiden puoleen kääntyä. Haastateltavien kerronnasta tulee kuitenkin esille se, että perheellä ja ystävillä on merkitystä haastateltavien identiteetille. Perheen avulla haastateltavat käsittelevät myös omaa merkitystään ja miettivät myös suhdettaan omaan kulttuuriin ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Erityisesti Iranista kotoisin oleva haastateltava pohtii itseään ja sukuaan. Hän on tullut siihen lopputulokseen, että ideologiset erot voivat aiheuttaa sen, että ystävät tulevat sukua tärkeämmäksi tekijäksi elämässä. Siinä vaiheessa, kun oma perhe on esimerkiksi sodan armoilla, niin perhe voi muuttua voimavaran lisäksi myös huolenaiheeksi, joka voi vaikuttaa negatiivisesti yksilön kokemukseen pärjäämisestään ja vaikutusmahdollisuuksistaan. Näin on käynyt ainakin etiopialaiselle haastateltavalle, joka on joutunut huomaamaan, ettei voi auttaa perhettään Suomesta käsin. Samalla haastateltava liittyy itsensä Etiopiaan toteamalla, että ”meillä oli vaalit”. Tämä kertonee siitä, että ajatuksissaan hän tulee aina olemaan etiopialainen ja siellä olevan perheensä jäsen.

5.2 Kulttuuri-kerronta

Kulttuuri on käsitteenä varsin laaja. Kulttuurien on tavallisemmin katsottu ilmenevän jonkin ryhmän, yhteisön tai kansan elämäntavan henkisinä, aineellisina ja sosiaalisina käytäntöinä. Määritelmä sisältää lisäksi oletuksen eri kulttuurien erilaisuudesta. (Knuutila 1994, 10–11.) Tässä kulttuuria ja identiteettiä koskevassa kappaleessa olen pyrkinyt löytämään haastatteluista kulttuuriin liittyvää kerrontaa, liittyipä kerronta sitten tapoihin, asenteisiin tai kieleen. Suurin osa haastateltavista sanoo, että heille uuteen kulttuuriin astuminen on tarkoittanut sitä, että heidän on täytynyt itse muuttaa totuttuja tapoja ja käsityksiä. Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että Suomeen tulon myötä haastateltavat ovat pyrkineet

omaksumaan suomalaisia tapoja ja ymmärtämään suomalaista kulttuuria. Kuitenkin uuteen kulttuuriin astumisen myötä osa haastateltavista toteaa myös, että ovat tietoisesti pyrkineet säilyttämään oman kulttuurinsa hyvänä kokemia piirteitä. Identiteetin kannalta näyttää olevan tärkeää se, että haastateltavat pyrkivät tutustumaan suomalaiseen kulttuuriin. Samalla haastateltavat ovat kuitenkin huomanneet, että suomalaisessa kulttuurissa on tapoja, joita eivät halua omaksua. Kulttuurista puhuttaessa tutkittavat tuovat selvästi esille myös sen, että heidän identiteettiään rasittaa se, että heidät määritellään tavalla, josta ovat itse eri mieltä. Tutkittavat yrittävät horjuttaa näitä määritelmiä. Tällöin puhutaan niin sanotusta vastapuheesta. (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 11–12.)

Muutama haastateltava kuvaa tarkasti kaikkea sitä, miten ovat pyrkineet oppimaan suomalaista kulttuuria. Suomalaisen historian opiskelu on ollut selvästi tärkeää ja tämän huomaa myös haastatteluissa, sillä haastateltavilla tuntuu olevan tarkkaa tietoa Suomen historiasta. Yksi haastateltavista kertoo käyneensä avantouinnilla ja rakastavansa ruisleipää. Kyseiset suomalaiselle kulttuurille ominaiset tavat tuntuvat kuitenkin varsin pinnallisilta. Syvällisempi kulttuuriin liittyvä pohdinta koskee lähinnä ihmisten välisiä suhteita. Moni haastateltavista kertoo, ettei voi ymmärtää sitä, että Suomessa vanhuksset ovat niin yksinäisiä. Haastateltavat ihmettelevät vanhainkoteja ja sitä, etteivät perheenjäsenet käy tapaamassa toisiaan, vaikka asuvat samassa kaupungissa. Tämä tuntuu olevan haastateltaville kaikista suurin ihmetyksen aihe ja se tuntuu porautuvan syvälle haastateltavien käsitykseen myös omasta itsestä. Haastateltaville, jotka ovat tulleet perhekeskeisestä kulttuurista, vanhuuden kunnioitus näyttää olevan tärkeä osa kulttuurista identiteettiä. Tämä on varmasti vielä merkittävämpi aihe maahanmuuttaja-vanhuksille itselleen, sillä Suomessa he ovat joutuneet tottumaan siihen, ettei yhteiskunta arvosta vanhuutta samalla tavalla kuin entisessä kotimaassa arvostettiin.

Sen jälkeen sain töitä, koska olin tosi paljon kiinnostunut kaikki ja halusin oppia ihan kaikki Suomesta. Kävin kokeileen paljon semmosia juttuja, jotka vaan täysin suomalaisia. Kävin avanto, kävin sauna. Ruisleipä kokeilin, tykkään siitä hirveesti. Halusin vaan ihan oppia kaikki. M-79, Kreikka

Lisäksi haastateltavat pohtivat alkoholin merkitystä juhlimisessa ja ajanvietossa Suomessa. Haastateltavat ihmettelevät, miksi vanhemmat hyväksyvät nuorten juomisen kaupungilla ja, miksi suomalaiset tarvitsevat alkoholia tutustuakseen uusiin ihmisiin. Tämä on vaikuttanut

myös haastateltavien elämään. Osa haastateltavista kertoo omasta alkoholikäyttäytymisestään ja kukaan ei kerro, ettei itse joisi alkoholia ollenkaan. Kyseessä onkin lähinnä se, että haastateltavista muutama on huomannut, ettei heihin oteta esimerkiksi ravintolassa kontaktia ilman alkoholia. Tämä herättää haastateltavissa kysymyksiä siitä, eikö kukaan halua tutustua heihin selvin päin. Nuorin haastateltavista on kokenut tämän hyvin hankalaksi asiaksi, joka on vaikuttanut häneen myös henkisesti. Hän kokee epäreiluna sen, etteivät hänen avopuolisonsa ystävät halua viettää hänen kanssaan aikaa muuta kuin viikonloppuisin juomisen ohessa. Tämän vuoksi kulttuurin pieneltä tuntuvat tavat ovat tulleet haastateltaville merkityksellisiksi.

Usea haastateltavista ottaa esille myös suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän ja sen vaikutukset yleiseen kulttuuriin. Osa haastateltavista on saanut huomata, että Suomessa on vallalla asenteet, joissa maahanmuuttajat joutuvat hyvin tarkan arvioinnin kohteeksi. Yksi haastateltavista kertoo, että tietää maahanmuuttajia, jotka ovat käyttäneet suomalaista järjestelmää hyväkseen, mutta on epäreilua, että tällöin kaikki maahanmuuttajat lokeroidaan samanlaisiksi. Muutama haastateltavista toteaaakin, ettei voi muuttaa koko suomalaista yhteiskuntaa, mutta voi muuttaa itseään. Tällä tavalla haastateltavat toivovat, että ihmiset huomaisivat maahanmuuttajien tekevän kovasti töitä ja tutustuvansa suomalaiseen kulttuuriin.

Jos yksi ulkomaalainen tehnyt väärin, se ei tarkoita, että kaikki on ihan samanlaisia. Tulee paha mieli, jos joku noin sanoo. M-75, Turkki

On vaikea arvioida, mitä tapahtuu maahanmuuttajan identiteetille, kun heidät lokeroidaan kuuluvaksi ryhmään, jotka vain kuluttavat, eivät tuota. Identiteetille tästä on monia seurauksia. Haastateltavat voivat tuntea olevansa aina ”toisen luokan kansalaisia” tekivätpä he mitä tahansa. Lisäksi haastateltavat voivat tuntea, että on turha yrittää tutustua uuteen kulttuuriin ja saada näin tunnustusta ulkopuolelta. Muutama haastateltavista toteaa kuitenkin, että toivovat edelleen suomalaisten asenteiden muutosta.

Kyllä voi elää Suomessa, mutta Suomessakin täytyy jotakin muuttaa. Varsinkin ulkomaalaisia kohtaan. M-75, Turkki

Miksi ne ei hyväksy sua? Miksei ne pysty sanoon, että pitäis olla ylpeitä, että tuo kaveri tulee Kreikasta asti tänne ja haluaa oppia meidän kieli ja haluaa puhua meidän kanssa ja mennä ulos meidän kanssa ja anna meillä tietoa, miten kreikan nuoret käy ulkona tai omasta

kulttuurista tiedot, että meilläkin on vähän enemmän tietoa, mitä maailman ympärillä tapahtuu ja eri kulttuurit. M-79, Kreikka

Kulttuuriin liittyvästä kerronnasta nousee esille kulttuurikriittisyys, joka osoittaa, että tutkittavat suhtautuvat suomalaisuuteen kahdesta eri näkökulmasta käsin. Toisaalta tutkittavat arvostavat suomalaisuutta sekä suomalaisien yhteiskunnan toimivuutta. Samalla tutkittavat tuovat esille myös negatiivisia piirteitä, joita ovat Suomessa huomanneet. Yksi tutkittavista kertoo, että yksi Suomeen tulon syistä oli se, että tutkittava oli lukenut artikkelin Suomesta, jossa puhuttiin suomalaisesta tasa-arvosta. Tutkittava kertoo, että on Suomeen tultuaan tajunnut, että Suomessa miehille ja naisille ei makseta saman verran palkkaa. Muutenkin ideaalinen kuva Suomesta on muuttunut. Sama tutkittava toteaa myös, että Suomessa on vallalla ajatus siitä, että Suomi on erityisen hyvä ja menestyvä maa. Ajatus paremmuudesta johtaa kuitenkin tutkittavan mukaan siihen, että ulkopuolelta tulevia ideoita ei oteta vastaan tarpeeksi.

Tutkittavien kerronta kulttuurista tuo esille asioita, joita syntyperäinen suomalainen ei aina välttämättä tule ajatelleeksi. Tutkittavien identiteetin kannalta kulttuurisilla merkityksillä on paljon painoarvoa. Kenties oman identiteetin vahingoittumisen estämiseksi maahanmuuttajien on hyvä etsiä uuden kotimaansa järjestelmästä ja kulttuurista asioita, jotka ovat ristiriitaisia. Tämä ainakin näyttää suojaavan tutkittavien identiteettiä. Jos syntyperältään suomalaiset ovat antaneet ymmärtää, ettei maahanmuuttajia kaivata Suomeen, niin tutkittavien identiteetille näyttää olevan helpotus huomata, että Suomi ei ole täydellinen maa. Maa, joka ei ole ottanut heitä aina avosylin vastaan, kärsii tutkittavien mukaan ongelmista, joista yksi on se, ettei maahanmuuttajia osata ottaa paremmin vastaan. Identiteettiä yleisesti uhkaavien tekijöiden merkitys näyttää vähenevän, kun tutkittavat pystyvät arvioimaan asioita objektiivisemmin.

5.3 Osallistumisen merkitykset

Suomeen tulo ja uuden elämän luominen on ollut haastateltaville pitkä prosessi, johon kuuluu kielen opiskelun lisäksi myös tottuminen uuteen kulttuuriin. Kielen opiskelu on monille haastateltaville yksi suurimmista ylpeydenaiheista. Muutama haastateltava kertoo, että heille oli etukäteen varoiteltu suomen kielen vaikeutta. Kielen oppiminen onkin tästä syystä entistä suurempi saavutus. Vertailu muihin maahanmuuttajiin on ollut myös osoituksena siitä, että usea haastateltavista on selvinnyt erityisen hyvin. Myös se, että työnantaja tai muu vastaava

taho on huomannut tutkittavan osaamisen, on hyvin merkityksellinen asia haastateltavan identiteetille ja itseluottamukselle.

Joo ja kurssin aikana meitä oli kaksitoista opiskelijaa ja minä olin henkilö, joka tullut Suomeen vain kaksi vuotta sitten. Kaikki ollut Suomessa 10–15 vuotta. Minä ajattelin, että tämä voi olla tosi vaikea mulle, mutta kun aika menee, huomata, että mulla parempi kielitaito ja ajotaito. M-69, Turkki

Helsingin bussiliikenteellä on tosi paljon ja esimerkiksi pomot ovat huomanneet. En tiedä olenko erilainen tai jotain, mutta minä taistelen kovin ja rehellisesti, opiskelemaan ja kehittymään, ja ovat avustaneet, mutta se on vain sen jälkeen, kun ne ovat henkilökohtaisesti tietävät. M-72, Bulgaria

Vaikka tällä hetkellä se, viime vuonna palkattiin, vanhassa firmassa oli noin 700 ja meidän varikolla oli vähemmän, mutta kuitenkin kymmenkunta palkattiin henkilökohtainen lisä työsuoritusten perusteella ja minä olen yksi niistä. Olen onnellinen, että ainakin osittain olen näyttänyt, että pärjään. Minulla ei ole poissaoloja tai semmoisia asioita. Toivoisin, että toisella tasolla jonakin päivänä olisi mahdollisuus yrittää. Toistaiseksi ei ole ollut edes mahdollisuutta. M-72, Bulgaria

Yksityisessä elämässä haastateltavat ovat saavuttaneet asioita, jotka ovat lisänneet tyytyväisyyttä omaan elämään. Oman asunnon hankkiminen on yksi tärkeimmistä saavutuksista, joita tulee haastatteluissa esille. Myös suomalaisiin tutustuminen on tärkeä asia haastateltaville. Osallistuminen arkisiin toimiin muiden suomalaisten kanssa on myös monille merkityksellistä. Esimerkiksi viikonloppuisin illanvietot suomalaisten ystävien kanssa tulevat muutamassa haastattelussa esille. Yksi haastateltavista sanoo useaan otteeseen, että saavutukset ovat merkityksellisiä vasta silloin, kun niiden eteen on joutunut tekemään työtä. Voikin sanoa, että osallistumiseen liittyvään kerrontaan liittyy läheisesti se, että haastateltavat tietävät, että kaikilla maahanmuuttajilla tilanne ei ole yhtä hyvä.

Kolmeen kuukauteen meillä ei ollut koti, asuimme hänen vanhempien luona, mutta Suomessa ei voi ihmiset olla niin monen ihmisen kanssa samassa asunnossa. Nyt on kaikki mennyt ohi. Nyt vuokrataan oma asunto. Mutta sekin on pakko olla vaikeuksia. Ilman vaikeuksia sinä et voi saada mitään ilo. Mulla ei ollu työ, nyt on työ. M-69, Turkki

On vaikea arvioida, miksi niin monet haastateltavat kokevat, että he ovat pärjänneet erityisen hyvin. Tulkkaustehtävissä olleet haastateltavat kertovat, että monilla maahanmuuttajilla on hyvin suuria ongelmia osallistumisessa Suomessa. Syrjäytyminen voi olla yksi negatiivisista lopputuloksista, mikäli maahanmuuttaja ei kielivaikeuksien tai syrjinnän vuoksi löydä paikkaansa suomalaisessa työelämässä tai edes opi toimimaan epävirallisissa tilanteissa. Monet haastateltavat nostavat osallistumisen merkityksen esille ja kertovat, että ilman omaa aktiivista panosta, asiat eivät lähde välttämättä sujumaan ongelmitta. Yksi ongelmien aiheuttajista voi olla sekin, että maahanmuuttaja ei ole saanut Suomessa samanlaista arvostusta kuin entisessä kotimaassaan. Muutama haastateltava kertoo esimerkkejä ystävistään, jotka ovat olleet Suomessa hetken, mutta muuttaneet pian Yhdysvaltoihin tai muihin maihin, joissa mahdollisuus osallistua ei heidän mukaansa ole etnisestä taustasta riippuvainen. Näyttääkin siltä, että haastateltavat kokevat, että osallistumisen mahdollisuudet kuvaavat myös sitä, miten heitä arvostetaan. Ilman arvostusta myös näkemys itsestä on vaarassa.

Siitä huolimatta, että haastateltavat ovat osallistuneet suomalaisen yhteiskunnan toimintaan, niin samalla he ovat saaneet kokea, että suomalaiset eivät pidä heitä suomalaisina, vaikka he ovat saaneet Suomen kansalaisuuden ja osaavat puhua suomea. Yksi haastateltavista kertoo, että on hänelle oli sanottu poliisilaitoksella, kun oli mennyt hakemaan passia, ettei hänestä tule ikinä suomalaista. Tämä on haastateltavalle suuri ihmetyksen aihe, sillä hän on kaikin puolin yrittänyt tulla osaksi Suomea. Onkin mielenkiintoista, että haastateltavat ovat kokeneet, että osallistuminen ei riitä. Itsensä kokeminen suomalaiseksi määrittyy myös sen kautta, miten heitä ulkopuolelta arvioidaan.

Poliisissa, en tiedä mistä se aloitti, mutta se sanoi, että tästä päivästä lähtien olet Suomen kansalainen, muttet kansallinen. Katsoin ja ajattelin: mikä ajattelutapa! Minun pitää jopa ajatella mikä on kansallinen: national. En ole koskaan ajatellut näin. Minä sanoin: Hyvä on, olen syntynyt Bulgariassa, siellä opiskellut ja 25-vuotiaana tullut tähän, hyvä, mutta mites sitten joku somalilapsi, joka on syntynyt Suomessa? ”Se on sama kuin sinä. Hänellä on Suomen passi, mutta hän ei tule koskaan kuulumaan meidän kansaan, eli kansallinen.” Minä sitten: Entäs sitten Ahvenanmaasta, Maarianhamina? Kun siellä ei puhuta edes sanaakaan suomea, ei sanaakaan. ”Ne ovat suomalaisia.” Tämä oli vuosi sitten Suomen poliisissa. M-72, Bulgaria

Kukaan haastateltavista ei sano, että on yrittänyt erityisesti säilyttää oman kulttuurinsa perinteitä. Lähinnä haastateltavat puhuvat tavoista, jotka liittyvät ihmisten kunnioittamiseen ja kertovat, että haluavat nämä perinteet omasta kulttuurista säilyttää. Sen sijaan esimerkiksi uskontoon liittyvistä asioista haastateltavat eivät kerro. Yksi haastateltavista kertoo, ettei halua lastensa kasvavan ääri-islamistisia perinteitä noudattavassa perheessä, sillä se sulkisi lapsilta monia mahdollisuuksia.

Ei ole radikaali-islamistinen perhe, niin antaa mahdollisuuksia. M-69, Turkki

Haastatteluista nouseekin esille lähinnä se, että Suomeen tulon myötä haastateltavat ovat päättäneet, että he haluavat osallistua suomalaiseen yhteiskuntaan, vaikka tämä tarkoittaa monissa tapauksissa totutuista tavoista luopumista. Iranista kotoisin oleva haastateltava kokee, ettei halua olla tekemisissä islamin-uskoisten sukulaisten kanssa, sillä hän on hyvin pettynyt kaikkiin uskontoihin. Tästä syystä tutkittava sanookin olevansa ateisti. Siitä huolimatta, että haastateltava on ollut Iranissa vasemmistoon kuuluva vastarintaliikkeen jäsen, niin Suomeen tultuaan politiikka on jäänyt. Jäljellä on enää vastarintaliikkeen entisten jäsenten välinen ystävyys. Voikin sanoa, että kaikki haastateltavat ovat Suomeen tultuaan sulautuneet monin tavoin Suomeen osallistumalla suomalaiseen toimintaan. Toisaalta voi olettaa, että kukaan haastateltavista ei ole edustanut jyrkkää uskonnollisuutta. Kukaan haastateltavista ei kerro uskonnollisuudestaan, vaan nimenomaan siitä, että heillä ei ole ollut mitään esteitä mukautua suomalaiseen yhteiskuntaan.

Yksi suomalaisuuden merkeistä haastateltaville on myös se, että he elävät tällä hetkellä kuten ”keskivertosuomalaiset”. Muutama haastateltava kertoo, että maksavat tällä hetkellä asuntolainaa. Vaikka seuraavat 20 vuotta haastateltavat maksavat suurta lainaa, niin toisaalta tämä on merkinä siitä, että he eivät eroa alkuperäisistä suomalaisista.

Mulla tällä hetkellä aivan vakaa elämäntilanne. Mulla on omistusasunto, joka vastaa meidän tarpeeseen. Mulla ihan taloudellinen tilanne, olen päässyt veloista melkein pois, melkein. Olen tullut tietenkkin asuntolainan piiriin, mutta en olisi ottanut asuntolainaa, ellei minulla ollut varmaa ainakin tästä bussihommasta. M-65, Marokko

Paluumuuttajana Suomeen tulleelle haastateltavalle osallistuminen näyttäytyy helpompana ja luonnollisempana kuin muille haastateltaville. Pietarista kotoisin oleva haastateltava on kauan ennen varsinaista muuttoa käynyt työasioissa Suomessa. Hänen isänsä oli kotoisin Hyrynsalmelta. Haastateltavalle oli kerrottu poliisista, että työviisumin jatkamisen sijaan hän voisi anoa Suomen kansalaisuutta. Tällöin haastateltava ei ollut kuitenkaan tästä kiinnostunut. Voikin sanoa, että paluumuuttajana Suomeen tullut haastateltava on saanut varsin erilaisen kohtelun kuin muut haastateltavat. Osallistuminenkin on ollut tälle haastateltavalle erilaista, sillä hänelle kynnys osallistua on ollut paljon pienempi kielitaidon ja asenteiden vuoksi.

Minulla oli jo aina sellainen tunne, että vaikka olin Venäjällä, että olen suomalainen. Että oli sellainen tunne. Ja viimeisen kerran, kun olin täällä työmatkalla, niin yllättäen pitikin, että jatkaa tätä työviisumi, työlupa oli loppumassa. Menin poliisiin ja siellä heti joo katsottiin, että suomalaiset juuret ja heti he tarjottiin, että voit jäädä tänne Suomeen. N-54, Venäjä

Kaikille haastateltaville näyttää olevan tärkeää se, että he ovat voineet osallistua aktiivisesti yhteiskunnan eri osa-alueille. Työelämään mukaan pääsy on merkittävin osallistumisen tavoista, mutta myös muut tavat osallistua ovat tärkeitä. Muutama haastateltava kertoo, että ovat päässeet tulkkaustehtäviin poliisilaitokselle, käräjäoikeuteen sekä sairaaloihin. Naishaastateltava tekee työtä naisten turvakodissa silloin, kun sinne tulee venäjää puhuvia naisia. Iranilainen haastateltava on päässyt Yleisradioon tulkkamaan Iranissa nauhoitettuja uutisia.

Olen pärjännyt hyvin poliisissa ja työvoimatoimistossa ja jopa käräjäoikeudessa olen pärjännyt hyvin, koska vuosien kokemuksen jälkeen olen tehnyt myös tulkkaus- ja käännöstöitä. M-65, Marokko

On, mulla on paljon enemmän suomalaisia kavereita, ystäviä kuten ulkomaalaisia ystäviä. Joskus minä olen itse ollut tulkkina. Olen käynyt monta kertaa, Yle radiossa ja siellä telkkarissa. Kun Afganistanissa oli sota ja kun Talebanin aikana ja jotain tuommosia. Se toimittaja kävi siellä Afganistaninsuomalainen toimittaja kävi siellä Afganistanissa ja toi videonauhureita. M-58, Iran

Tulkkaustehtävät näyttävät olevan haastateltaville tärkeitä. Tulkkaustehtävissä haastateltavilla on mahdollisuus käyttää hyväkseen osaamistaan kahden kulttuurin välillä. Haastateltavat ovat

saavuttaneet paljon Suomessa, sekä työssä että vapaa-aikana. Tämä on merkityksellistä myös sen kannalta, miten haastateltavat tuntevat kuuluvansa suomalaiseen yhteiskuntaan.

5.4 Ajan merkitys tutkittaville

Ajan määrittely on kulttuurista riippuva käsite. On olemassa erilaisia aikoja, jotka voi määrittellä erilaisin käsittein. Subjektiiivinen aika tarkoittaa kokemuksellista aikaa, vastakohtana objektiiviseen aikaan, jolla tarkoitetaan mitattavissa olevaa aikaa. Toiseksi aika voi olla joko yksilöllistä tai kollektiivista. Kolmanneksi aika voidaan määrittellä menneisyydeksi, nykyisyydeksi sekä tulevaisuudeksi. (Horelli & Wallin 2006, 11.) Tässä tutkielmassa aika tarkoittaa ennen kaikkea subjektiivista sekä yksilöllistä aikaa. Lisäksi ajan määrittely menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen on merkityksellinen. Ennen kaikkea pohdin tässä kappaleessa tutkittavien omia kokemuksia ajan merkityksistä. Tämän vuoksi aika merkityksellistyy ennen kaikkea yksilöllisestä näkökulmasta käsin. Seuraavaksi käsittelen aikaa erilaisista lähtökohdista käsin. Tarkoitukseni on osoittaa ajan määrittelyn monet vaihtoehdot sekä se, että aika on jotakin hyvin henkilökohtaisesti koettua.

Objektiiivinen aika eli mitattavissa oleva aika voi tarkoittaa esimerkiksi ikää. Tässä tutkielmassa iällä näyttää olevan erityinen merkitys tutkimustuloksien kannalta. Eri-ikäiset tutkittavat eroavat kerronnassa toisistaan. Kuitenkaan tutkittavien väliset ikäerot eivät ole merkittäviä. Tämän vuoksi jokaisen tutkittavan yksilölliset kokemukset elämästään ja ajan kulumisesta on objektiivista aikaa tärkeämpää. Iällä on monenlaisia vaikutuksia tutkittaville. Ikä voi olla perusteluna sille, että tutkittava ei enää halua kouluttautua uudelleen. Tutkittavan nuori ikä voi olla perusteluna taas sille, että kouluttautuminen kannattaa, sillä työvuosia on vielä paljon jäljellä. Ikääntyminen muuttaa tutkittavien käsityksiä itsestään ja omista mahdollisuuksista toimia. Ikä voi olla syy pyrkiä eteenpäin tai perustelu toimimattomuudelle.

Tutkittavien elämäkokemukset ovat kuitenkin merkittävämpi tekijä puhuttaessa ajasta kuin objektiivinen aika. Osalla tutkittavista on menneisyydessään kokemuksia, jotka vastaavat monella tavalla jo yhden ihmisen elämäkokemusta. Erityisesti pakolaisina Suomeen tulleilla tutkittavilla näyttää olevan jo yksi eletty elämä, joka on päättynyt osittain siihen, kun saapuivat pakolaisina Suomeen. Kokemuksellinen ajan merkitys näkyy myös siinä, että tutkittavien kerronta painottuu elettyyn elämään, ei niinkään tulevaisuuden suunnitelmiin. Siitä huolimatta, että osa tutkittavista on iältään noin 30-vuotiaita, niin silti tutkittavat

painottavat eletyn elämän vaikutusta nykyisyyteen sekä tulevaisuuteen. Kenties asiaa selittää sekin, että tutkittavat kokevat, että menneisyys selittää paljon myös nykyistä tilannetta. Menneisyys vaikuttaa lisäksi merkittävästi tulevaisuuden määrittelyyn.

Jos jättää huomiotta ajan erityiset merkitykset juuri näille tutkittaville, niin aika näyttäytyy tutkittaville muuten varsin tavallisesti ja arkisesti. Ajan riittävyys on samanlainen ongelma kuin muillekin suomalaisille. Muutama tutkittavista kertoo ajan puutteesta, mikä on suomalaisessa yhteiskunnassa varsin yleistä. Tutkittavat miettivät omaa isyyttään ja sitä, että työn vuoksi lapset joutuvat olemaan liian pitkiä päiviä päiväkodissa. Tutkittavat ovat samanlaisessa tilanteessa kuin muutkin suomalaiset sen jälkeen kuin työaikamallit pirstaloituivat. Suomalaisista jo puolet tekee työtä epätyypillisinä aikoina, kuten myöhään illalla tai aikaisin aamulla tai öisin. Tällöin työ- ja perhe-elämän yhdistämisestä seuraa haasteita, jonka vuoksi kiire lisääntyy. (Horelli & Boulin 2006, 16.)

Mulla on vain viikonloput. Viikonloppuna ei ole mitään ajoa. Mä tykkään herätä aamulla neljältä, viideltä. Se ei ole ongelma. Mutta joskus, kun viikonloppuisin aikaisin herää, haluaa olla, mennä kaupunkiin, kirjastoon, hakea kirja ja heti mennä kotiin. M-69, Turkki

Miksi se on Suomessa niin? Meillä on erilainen, siellä on aina aikaa. M-69, Turkki

Kyllä se iso ero on, että mä oon ollu Turkissa koko päivän työssä. Esimerkiksi 7-15 ja 17-02 ja aamulla takas. Oon ollu hotellissa yrittäjänä. Suomessa on se, että on 7-8 tunnin päiviä. Jos on pitkiä päiviä, niin sitte tulee perästä vapaapäiviä. Se on toisaalta paljon parempi kuin Turkissa. Että pääsee lepäämään hyvin. M-75, Turkki

Kuten alussa mainitsin, aika on kulttuurista riippuva käsite. Tutkittaville maahanmuuttajille suomalainen aikakulttuuri on tuonut yllätyksiä. Suurin osa tutkittavista kertoo, että työssä noudatettavat tiukat aikataulut ovat välillä liian tiukkoja. Kuitenkin usea tutkittavista kertoo kuitenkin, että aikatauluihin tottuu, kuten myös aikaisiin herätyksiin. Jonkin verran tutkittavat kritisoivat asiakkaiden kiirettä, sillä liika kiirehtiminen esimerkiksi talvella voi olla liikenneturvallisuudelle vaaraksi. Ajan pohtiminen näyttää olevan tutkittaville helpompaa, sillä suurin osa heistä on kulttuureista, joiden aikakäsitys on hyvin erilainen. Toisaalta Suomessa aika on selvästi jaettu työhön ja vapaa-aikaan. Tämä on ollut myös selvä positiivinen puoli suomalaisessa aika-kulttuurissa.

6 HALLITSEVAT TARINAT JA NIIDEN SEURAUKSET

Tutkimustulosten esittelyn viimeisessä luvussa olen jakanut tutkittavien identiteetikerronnan hallitsevien sävyjen perusteella neljään erilaiseen tarina-tyyppiin. Puhun tässä luvussa tarina-tyypeistä, mutta kuten seuraavassa kappaleessa esitän, niin tutkittavat eivät varsinaisesti sovi vain yhden tarina-tyypin alle. Tämän vuoksi tarina-tyypit ovat ennen kaikkea hallitsevia tarinoita. Olen tehnyt jaon sen mukaan, miten tutkittavat kertovat itsestään ja omista työllistymiseen liittyvistä näkemyksistään. Haastatteluissa keskityttiin nykyhetken ja tutkittavien henkilöhistorian lisäksi myös tulevaisuudensuunnitelmiin sekä haaveisiin, jotka tekisivät tutkittavien elämästä mielekkäämpää. Tarina-tyyppien erottelu on mahdollista ennen kaikkea tulevaisuuden näkymiin keskittyvissä haastatteluosioissa. Olen jakanut tarina-tyypit Sopeutujiin, Taistelijoihin, Tulevaisuuteen suuntautujiin sekä Olosuhteiden uhreihin. Sopeutujiin lukeutuu kaksi tutkittavaa kuten myös Taistelijoihin. Tulevaisuuteen suuntautuvia on kolme ja yksi tutkittavista kuuluu tarina-tyypiltään Väliinputoajiin. Siitä huolimatta, että tarina-tyypit keskittyvät työn teemoitteluun, niin samalla sivutaan myös perheeseen liittyvää kerrontaa kuten myös vaikuttamisen merkityksiä tutkittaville.

Siitä huolimatta, että esitän seuraavaksi selvästi toisistaan eroaa tarina-tyyppiä, niin on tärkeä huomata, että tyyppien alle sijoitetuista tutkittavista kukaan ei sovi täydellisesti tarina-tyyppinsä alle. Jokaisesta haastattelusta löytyy kohtia, joiden vuoksi tutkittavan voisi hetkeksi sijoittaa myös toiseen tarina-tyyppiin. Tämä onkin hyvänä osoituksena siitä, että työstä ja itsestä kertominen tuottaa identiteetti-kerrontaa, joka muuttuu kuitenkin näkökulmaa vaihdettaessa. Esimerkiksi Taistelijoiden tarina-tyyppiin sopiva tutkittava voi välillä puhua kulttuurista tyyliin, joka sopii Sopeutujien tarina-tyyppiin. Tämäkin on osoituksena identiteetin moninaisuudesta sekä pirstaleisuudesta. Olen poiminut haastatteluista otoksia, jotka kuvaavat tarina-tyyppisiä, joihin ole haastatteluksetit jakanut. Luvun viimeisessä kappaleessa siirryn varsinaisista tarina-tyypeistä pohtimaan sitä, miten tarinan kertomisen tapa vaikuttaa tutkittavien identiteettiin. Tässä tapauksessa erityisesti näkemykset omasta itsestä ovat olennaisia. Käytän apuna narratiivisen terapian käsitteitä sekä kirjallisuudentutkimukselle ominaisia käsitteitä. En ole merkinnyt haastatteluista ottamieni otteiden perään tutkittavien ikää ja entistä kotimaata, sillä niillä ei ole tässä tapauksessa merkitystä. Keskitän huomioni kerronnan tapaan, en tutkittaviin itseensä.

6.1 Sopeutujat

Tarina-tyypiltään Sopeutujia ovat tutkittavista kaksi. He ovat haastattelujen vanhimmat osanottajat. Kuten aiemmin olen jo kertonut, niin ajalla näyttää olevan merkitystä tutkittavien kerronnassa. Ajalla viitataan sekä tutkittavien ikään että aikaan, jonka he ovat Suomessa viettäneet. Sopeutujat ovat 50-vuoden molemmilla puolin. Heillä on siis työvuosia jäljellä yli kymmenen. Tästä huolimatta Sopeutujien kerronnassa yleistä on puhuminen iän tuomista rajoitteista sekä tyytyväisyydestä nykyiseen tilanteeseen. Toinen tutkittavista on erittäin tyytyväinen nykyiseen työhönsä, sillä vaihtoehtona olisivat olleet määräaikaiset työsuhteet ja lyhyet työllistymisen pätkät. Toinen tutkittavista kertoo omista kiinnostuksen kohteistaan, joita nykyinen työ ei vastaa, mutta samalla haastateltava toteaa, ettei hänelle riitä enää mielenkiintoa kouluttautua uudelleen. Tutkittava laskee, että on kaiken kaikkiaan opiskellut noin 20 vuotta ja tämä harmittaa häntä. Sopeutumiseen liittyvän kerronnan taustatekijänä näyttävät iän lisäksi vaikuttavan myös arviot omista mahdollisuuksista.

Jokainen esimerkiksi oma ala kaipaa. Mä olen opiskellut loppujen lopuksi noin 25 vuotta. 25 vuotta. 22 vuotta olen lähtenyt pois. Olen 47. 25 vuotta ja kuusi vuotta pois. 19–20 olen opiskellut ahkerasti. Välillä minusta tuntui, voi hemmetti, se oli turhaa. Meni pieleen kaikki. Joo, esimerkiksi oma ala, ei voi käyttää täällä Se on vähän hankalaa. 20 vuotta. No, ei sille voi mitään. H5

Molemmat tutkittavista, joiden kerronta painottuu sopeutumiseen, ovat kokeneet Suomeen tultuaan ongelmia työmarkkinoilla. Toinen tutkittavista on irtisanonut itsensä entisestä työpaikasta, sillä kulttuuriset ristiriidat kävivät tutkittavalle liian raskaiksi. Toiselle tutkittavista oli opiskelupaikassa kerrottu, että hänen on hyvin vaikea tulevaisuudessa saada oman alan vakinaisia töitä. Tämän vuoksi tutkittava lopetti koulun ja haki liikennelaitoksen koulutukseen. Sopeutumisesta osoituksena oleva kerronta ei tarkoita sitä, että tutkittavat olisivat aina kertoneet samanlaisen tarinan itsestään. Kysymys onkin lähinnä siitä, että tutkittavat ovat tarkastelleet omia mahdollisuuksiaan ja sitä mukaa sopeutuneet tilanteeseen, joka on tällä hetkellä heille sopiva. Toinen Sopeutujan-tarinan kertova tutkittava on tyytyväinen valintoihinsa ja ei kaipaa oman alansa työtä. Tämä johtuu kenties myös siitä, että tutkittavalla on ollut mahdollisuus tehdä entisessä kotimaassaan pitkä ura haluamallaan alalla. Täydellinen alanvaihto oli siis alun perinkin tutkittavalle tervetullutta.

Oli kova halu päästä. Saada työtä ja päästä vakituisiin töihin. Että edellinenkin työ, vaikka se kestikin jo neljä vuotta, mutta minä halusin vakituisen työn. H3

Toiselle tutkittavalle oman alan hylkääminen on ollut paljon monimutkaisempi prosessi. Tutkittavalla ei ole ollut mahdollisuutta käyttää aiempaa koulutustaan Suomessa eikä entisessä kotimaassakaan, sillä joutui lähtemään pakolaisena Suomeen kesken opiskeluidensa. Tälle tutkittavalle sopeutumiseen liittyvä kerronta liittyy lähinnä siihen, miten tutkittava kertoo itsestään. Siitä huolimatta, että tutkittava on alle 50-vuotias, hän kokee olevansa liian vanha suuriin muutoksiin. Tämän haastateltava perustelee, sillä, ettei enää jaksaisi suorittaa uutta koulua loppuun. Tutkittava kertoo, että ei halua jättää kesken mitään, minkä on aloittanut ja tämän vuoksi opiskelun aloittaminenkin tuntuu turhalta riskiltä. Samalla tutkittava kertoo myös motivaation puutteesta.

Se mitä ihminen itse ajattelee, että pystyykö se, pärjääkö se, onko sillä semmoinen motiivi. Jos hän aloittaa jotain, pitäisi loppuun asti mennä. Ei mitään mukavaa ole kesken se lopettaa. H5

Tarina-typiltään Sopeutujat näyttävät keskittyvän muihin elämän osa-alueisiin. Perheen ja ystävien merkitys korostuu. Tulevaisuuden haaveet eivät liity enää työhön, vaan omaan ja perheen hyvinvointiin. Pakolaisena Suomeen tulleella tutkittavalla on haaveena päästä vielä kerran käymään entisessä kotimaassaan. Kerronnaltaan Sopeutujat ovat yhteydessä Taistelijoihin, sillä siitä huolimatta, että tarina-typiltään Sopeutujat eivät pyri enää muutokseen elämässä, niin jossain vaiheessa elämää tutkittavat ovat kouluttautuneet ja pitäneet huolta omista oikeuksistaan sekä pyrkineet luomaan elämästä itselle mahdollisemman mielekäästä. Heidän kohdallaan tämä on tarkoittanut kenties poikkeuksellisilta tuntuvia toimia, kuten opiskelun lopettamista kesken ja työstä irtisanoutumista.

6.2 Taistelijat

Tarina-typiltään Taistelijoihin kuuluu tutkittavista kaksi, jotka ovat iältään 40-vuoden molemmin puolin. Molemmat tutkittavista ovat opiskelleet sekä entisessä kotimaassaan että Suomessa. He ovat kokeneet työelämässä paljon syrjintää ja kovasta yrittämisestä huolimatta tutkittavat eivät ole saaneet oman alan töitä. Tarina-typiltään Taistelijat eivät ole olleet valmiita hyväksymään sitä, että työllistyminen voi olla vaikeaa, vaan he ovat nousseet

vastustamaan tätä kouluttautumalla ja tekemällä töitä tiukasta opiskelurytmistä huolimatta. Tutkittavista toinen kertoo, että on joutunut myös opiskeluissaan kokemaan syrjintää, jonka hän uskoo johtuvan siitä, että hän on aina ollut opiskeluissaan paljon keskiarvoa korkeammalla. Myös toisella tutkittavalla on samanlaisia kokemuksia, mutta työelämässä. Tutkittava kokee, että ulkomaalaista, osaavaa työvoimaa käytetään mielellään hyväksi esimerkiksi kesäisin, mutta vakinaiset toimet saavat alkuperältään suomalaiset. Hän kokee, että työkokemus ei ole Suomessa yhtä tärkeä asia kuin etninen alkuperä.

Tarina-typiltään Taistelijat kamppailevat sekä kielteisiä asenteita että syrjiviä käytäntöjä kohtaan. Taistelijat erottuvat Sopeutujista merkittävästi, sillä Taistelijat eivät ole valmiita hyväksymään kielteisiä asenteita, vaan he toimivat aktiivisesti niitä vastaan. Tästä hyvänä esimerkkinä on se, että tarina-typiltään Taistelijat eivät ota vastaan yhteiskunnalta apua tilanteissa, joissa he olisivat siihen oikeutettuja. Toinen tutkittavista ei ole halunnut ottaa vastaan edes opintotukea, sillä on halunnut osoittaa muille, että hän ei ole tullut Suomeen, jotta voisi käyttää hyväkseen suomalaista järjestelmää. Tutkittavista toinen, joka on kokenut työpanoksensa hyväksikäyttöä edellisellä työpaikallaan, kokee, että korkeasti koulutetut maahanmuuttajat koetaan edelleen uhkana Suomessa. Kumpikaan tutkittavista ei kerro, että ongelmat voisivat johtua henkilökemiaan liittyvistä asioista. Toisaalta toinen tutkittavista kertoo, ettei ole puuttunut asiakkaiden taholta tuleviin kommentteihin, jotka koskevat tutkittavan maahanmuuttaja-taustaa. Syynä tähän on se, että hän kokee, ettei halua ”alentua” samalle tasolle kuin ihmiset, jotka arvostelevat häntä alkuperänsä takia.

H: Mitä haluaisit sanoa niille ihmisille, joiden kuulet selän takana puhuvan?

V: Ei mitään, koska en tiedä, minulla on tärkeämpiä asioita ajatella. Yleensä sellaisia ihmisiä en halua vertailla itseäni niihin, koska minä katson ylöspäin ja haluan kehittyä. Ei mitään. H1

Tarina-typiltään Taistelijat näyttävät olevan siinä suhteessa itsevarmoja, etteivät he aseta itseään kriittisen tarkastelun kohteeksi, vaan selittävät eteen tulleet ongelmat ulkopuolelta tulleiksi. Olipa kyseessä sitten ongelmat opiskelupaikalla, työpaikalla tai vapaa-ajalla, niin tutkittavat kuvaavat tilanteet johtuviksi joko ihmisten asenteista tai kulttuurisista tekijöistä. Tämä erottaa tarina-typiltään Taistelijat muista tarina-tyypeistä, joihin kuuluu enemmän pohdintaa oman taustan vaikutuksista kanssakäymiseen sekä kulttuuristen tekijöiden tarkastelu myös omista kulttuurisista lähtökohdista käsin. Taistelijat eivät ole valmiita

laskemaan tavoitteitaan, vaikka tämä tarkoittaisi joko Suomesta kokonaan pois muuttoa tai ainakin vaihto-oppilaaksi lähtöä.

Voin vielä yrittää löytää joku työpaikka Suomesta. Jos onnistuu, niin onnistuu, jos ei onnistu niin minä uskon, että pärjään ja voin yrittää käydä vaihto-oppilaana ulkomailla ja suorittaa vielä maisterintutkinto jossakin, ajattelen Iso-Britanniaa tai Kanadaa. H1

Tarina-tyypiltään Taistelijat ottavat mielellään kantaa epäkohtiin, jotka vaikeuttavat maahanmuuttajien elämää Suomessa. Esimerkiksi tutkintojen rinnastaminen ja suomalaisten työnantajien suhtautuminen ulkomaalaisia tutkintoja kohtaan ovat ongelmia, jotka tulevat tässä tarina-tyypissä korostetusti esille. Oman yrityksen perustaminen näyttäytyy tässä tarina-tyypissä realistiselta vaihtoehdolta, sillä tutkittavat kokevat, ettei heille ole annettu mahdollisuuksia näyttää tähän asti osaamistaan muilla työpaikoilla. Tutkittavien kerronnasta ilmenee, että he ovat valmiita ottamaan vastuuta ja odottavat jopa, että saisivat töitä, jossa olisi enemmän vastuuta. Tutkittavat näyttävät olevan hyvin motivoituneita, mutta samalla kerronnasta ilmenee, että tutkittavat eivät ole vielä valmiita tekemään radikaaleja ratkaisuja tulevaisuutensa suhteen. Lähinnä kyse on haaveista, joihin vaikuttaa olennaisesti myös tutkittavien nykyinen tilanne perhetilanteineen sekä asuntolainoineen.

Tutkinnot on hyväksytty Ranskassa, mutta täällä ei hyväksytty. Se tuntuu, että yhteiskunta ei ole vielä valmis hyväksymään ulkomaalaistyövoimasta. Ei oo vielä kypsä. Jos yhteiskunta on kypsä, se keksii, miten päästä hyödyntämään tästä fiksesta työvoimasta. H4

Minulla on niin vähän aikaa, etten ajattele paljon, mutta minulla on tosi mukava ja kiva vaimo ja en tiedä. Tavallaan olen tottunut ja yritän pärjätä ja toivon paremmasta ja taistelen siihen. En paljon ajattele, onko se vaikeaa. H1

Voikin sanoa, että tarina-tyypiltään Taistelijat muistuttavat osin tarina-tyyppiä, jota käsittelen seuraavaksi eli Tulevaisuuteen suuntautujia. Taistelijoiden kerronnassa huomionarvoista on se, että tarina-tyyppiin kuuluvat tutkittavat ovat kerronnassaan välillä ristiriitaisia. Tarina-tyypiltään Taistelijat ovat hyvin itsevarmoja ja tietävät tarkalleen mitä haluavat ja mitä asioita toivovat tulevaisuudeltaan. Samalla toiveiden toteuttaminen ei kuitenkaan näyttäydy kerronnassa niin olennaiselta, vaan muutokset kuuluvat tulevaisuuteen. Nykyinen työ näyttäytyy turvallisena välisatamana, jossa voi kerätä voimia tulevia koitoksia varten.

Jos minä tekisin jotain, mistä tykkään, kehittyä, niin asiat muuttuisivat aika paljon, mutta se on erittäin rankka, koska nyt minä voin puhua sinulle neljällä kielellä, pärjään erittäin hyvin matematiikassa ja semmoisissa asioissa ja ajan bussia. Tunnen, että minun päällä on katto ja en voi kehittyä. Ja se on tosi rankkaa. H1

Tarina-typiltään Taistelijat eivät pyri elämässään näkyvyyteen tai nopeisiin voittoihin, vaan kerronnasta nousee esiin suunnitelmallisuus ja pitkän tähtäimen suunnitelmat. Tarina-typiltään Taistelijat ovat valmiita muuttamaan elämäänsä, jotta saisivat sen, mistä ovat haaveilleet. Kuitenkin suurimpana toiveena on se, että heidän ulkopuolellaan, Suomen yhteiskunnassa, tapahtuisi parannuksia, jotta taistelu olisi helpompi.

6.3 Tulevaisuuteen suuntautujat

Tarina-typiltään Tulevaisuuteen suuntautujat eroavat aiemmista tarina-tyypeistä kahdesta erisyystä. Ensiksikin Tulevaisuuteen suuntautujat kokevat nykyisen tilanteen suhteellisen hyväksi. Poikkeuksena on yksi tutkittavista, joka on muuttamassa takaisin omaan kotimaahansa. Toiseksi Tulevaisuuteen suuntautujien kerronta keskittyy suurimmaksi osaksi positiivisiin asioihin ja niihin asioihin, joita tulevaisuus voi tuoda tullessaan. Nämä kolme tutkittavaa, jotka tarina-typiltään sopivat Tulevaisuuteen suuntautujiin, ovat kokeneet Suomessa myös paljon haasteita ja jopa syrjintää, mutta heille ongelmat ja haasteet eivät näyttäyty yhtä vaikeina kuin tarina-typiltään Taistelijoille. Tulevaisuuteen suuntautujat kokevat, että he voivat yksilöinä saavuttaa tulevaisuudessa asioita, jotka vaativat ennen kaikkea varojen keräämistä taloudellisesti. Tutkittavat pohtivat muita tarina-tyyppisiä enemmän omia persoonallisia piirteitään ja pohtivat asioita useasta eri näkökulmasta.

Minä valitsin tämän ammatin, koska kun mä tulin olin ollut matkatoimistossa ja minulle helppoa olla ihmisten kanssa, en ujostellut. H2

En kertaakaan pelkää puhua, vaan yrittää puhua. Totta kai tiedän, että en osaa ja, että olen ulkomaalainen, mutta tiedän myös, että haluaisin oppia. Sen takia aina kannattaa yrittää. Sen jälkeen kaikki alkoi näyttää ihan hyvältä ja kun sain Helsingin bussiliikenteeltä työpaikan. Se oli hyvä. Se oli ihan normaalia. H7

Tarina-tyypiltään Tulevaisuuteen suuntautujia voi kuvata realisteiksi, mutta myös optimisteiksi. Tutkittavista kaksi haaveilee tulevaisuudessa oman yrityksen perustamisesta. Toinen heistä haluaisi jatkaa samassa työssään kuin entisessä kotimaassaan. Toinen tutkittavista toivoo, että voisi siirtyä ravintola-alalle. Syy alan vaihdokseen on tutkittavan oma mielenkiinto, mutta myös se, että hänellä on ystäviä, jotka ovat menestyneet Suomessa monien muiden maahanmuuttajien tapaan ravintola-alalla. Tutkittavista nuorin aikoi palata muutaman viikon päästä haastattelun teon jälkeen takaisin kotimaahansa. Hänelle suomalainen kulttuuri näyttäytyy ennen kaikkea pois sulkevana. Kahdelle muulle tutkittavalle suhtautuminen Suomeen on paljon vaivattomampi ja tämän vuoksi tulevaisuuden suunnitelmat liittyvätkin Suomeen.

Nyt etsin jokin ravintolapaikka, että meen sinne avaamaan oma paikka. Ehkä pizza-kebab-paikka. Ajattelen sitä ainakin tällä hetkellä, mutta ei voi tietää mitä tulee tulevaisuudessa. H8

Joskus ajattelen, kun on tarpeeksi rahaa, niin avaa oma toimisto. Kutsua vieraita Japani, Englanti, Sveitsistä. Jos en osaisi suomea, niin mitä voisin tehdä? H2

Tarina-tyypiltään Tulevaisuuteen suuntautujien kohdalla kysymykseksi herää, minkä vuoksi toisille tulevaisuus näyttää mutkattomalta tai ainakaan tulevaisuus ei näyttäyty taisteluna. Kysymys on enemmän taloudellisten tekijöiden ratkaisemisesta. Kenties tarina-tyypiltään Taistelijat ja Tulevaisuuteen suuntautujat eroavat toisistaan siksi, että siinä missä tarina-tyypiltään taistelijat kertovat lisäkoulutuksestaan Suomessa, niin Tulevaisuuteen suuntautujat eivät kerro suomalaisesta koulutuksesta, koska se on heillä hyvin vähäistä. Jokainen tutkittavista on käynyt Suomessa erinäisiä kielikursseja, mutta Tulevaisuuteen suuntautujista kukaan ei ole opiskellut oman alansa tutkintoa Suomessa. Kenties tämä on selityksenä sille, miksi suunnilleen samanikäiset tutkittavat voidaan jakaa tarina-tyyppien perusteella erilaisiin ryhmiin. Tarina-tyypiltään Tulevaisuuteen suuntautujat eivät ole panostaneet yhtä paljon koulutukseen ja työllistymiseen kuin tarina-tyypiltään Taistelijat. Voikin perustellusti sanoa, että mitä enemmän tutkittavat ovat satsanneet Suomessa menestymiseen, niin sitä vaikeampi on kerronnassaan tuoda esille pieniä toiveita. Tarina-tyypiltään Tulevaisuuteen suuntautujat ovat elämänvaiheessa, jossa he näkevät, että he ovat saavuttaneet yhtä paljon kuin ovat panostaneetkin. Tarina-tyypiltään Taistelijat tuovat selkeämmin esille sen, että kaikki se työ ja opiskelu, jota he ovat Suomessa tehneet, ei ole kantanut toivottua hedelmää.

Yksi tutkittavista kertoo, että haluaisi tulevaisuudessa opiskella vielä Suomessa korkeakoulussa. Kuitenkin tarina-tyypiltään Tulevaisuuden suuntautujat eivät määrittele tarkkaan tulevaisuuden suunnitelmia. Kokemus suunnitelmien muuttumisesta on ehkä syynä sille, että tutkittavat eivät halua tehdä liian tarkkoja suunnitelmia. Tämä liittyy läheisesti myös siihen, että tarina-tyypiltään Tulevaisuuteen suuntautujat huomioivat kerronnassaan perheen vaikutukset suunnitelmiin. Hyvän elämän turvaaminen lapsille näyttäytyy arvona tärkeämpänä kuin esimerkiksi oman alan töiden löytäminen. Tyytyväisyys elämään on Tulevaisuuden suuntautujille ominaista. Kenties positiivinen kuva tulevaisuudesta auttaa niissäkin hetkissä, jolloin tutkittavien elämä ei ole mennyt suunnitelmien mukaan.

6.4 Olosuhteiden uhrit

Tarina-tyypiltään Olosuhteiden uhreiksi sopii yksi tutkittavista. Tämä tarina-tyyppi kuten eivät aiemmatkaan, kuvaa varsinaisesti tutkittavaa, vaan pelkästään tutkittavan kerronnan tyyppiä. Tarina-tyypiltään Olosuhteiden uhreiksi kuuluva tutkittava ei ole kokenut Suomessa syrjintää tai muitakaan työllistymisen ongelmia. Sen sijaan tutkittava on joutunut lähtemään entisestä kotimaastaan ja jättämään lähisukunsa pakolaisuuden vuoksi. Suomessa tutkittavalla ei perhettä ole. Tutkittavalla on opiskellut ennen Suomeen tuloa alalla, joka oli hänelle todellinen unelma-ammatti. Suomeen tullessaan tutkittava sai tietää, että kyseinen koulutus olisi Suomessa hänelle liian kallis. Tämän vuoksi tutkittava hakeutui toiseen koulutukseen. Tutkittavan tilanne on monin tavoin vaikeampi kuin monien muiden tutkittavien. Tämä näkyy selkeimmin tutkittavan tavassa kertoa elämästään.

V: Mä tulín Suomeen, niin ensin mä yritin tutkia voinko opiskella tutkinto loppuun. Mutta minun ruettiin maksamaan niin paljon rahaa, että niin luovutin. Että ei enää.

H: Onko ikävä sitä ammattia?

V: Kyllä. Kyllä se on unelma-ammatti. Ei semmoisia mahdollisuuksia oikeastaan toista kertaa.

H: Miltä se tuntuu, kun tietää, että ei voi jatkaa?

V: Mitään ei voi tehdä. Se on vaikeaa. Ei enää palata siihen asiaan.

H: Selvä juttu.

V: Se on haudattu pois

H6

Tarina-typiltään Olosuhteiden uhrin kerronnassa ominaisinta on se, ettei siihen sisälly toiveita tai suunnitelmia. Kerronnasta ei voi varsinaisesti sanoa, että siihen sisältyisi vihaisuutta, mutta sen sijaan tutkittava tuntee olevansa voimaton sekä oman alan työsaannin kannalta että perheensä suhteen. Tutkittava on luovuttanut oman alansa opiskelun suhteen, sillä kokee, ettei hänellä ole siihen varaa. Tutkittava ei myöskään aio hakea muille aloille, koska on aiemmin hakenut korkeakouluihin tekniikan alaa opiskelemaan. Nimesin tämän kerrontatyyppin Olosuhteiden uhrin tarina-typiksi, sillä kerronnasta tulee hyvin selvästi esille se, että tutkittavalla voisi olla jo nyt mahdollisuudet päästä opiskelemaan omalle alalle, mutta hän on menettänyt motivaationsa. Olosuhteet eivät ole olleet tutkittavalle otollisia silloin kuin tutkittava olisi halunnut opiskella. Nyt, kun kielitaito riittäisi, niin tutkittava ei koe enää opiskelua ajankohtaiseksi.

Minulla on semmoinen luonne, että kun olen uusi paikkakunnalla, työhön pitää tyytyä. Mää hyväksyn sen työn ja elän sen kanssa. Ei mitään sen enempää ajatella. Tyydyn. H6

Olosuhteiden uhrin tarina-typissä kerronnassa korostuu perhe sekä se, että tutkittava kokee, ettei voi vaikuttaa perheensä hyvinvointiin.

H: Onko tiedossa yhtään, että saisit tänne perhettä?

V: Sitä ei ole mahdollista. Vaikka mää halusin, että mun perhe tulis tänne, jos mä kysyisin viranomaisilta, niin ne ei anna lupaa. H6

Saisi ihmisiä lähelle, joita ikävöit. Ei mitään muuta. H6

Pakolaisena Suomeen tulleen tutkittavan perhe asuu maassa, jossa on hyvin rauhatonta ja sisällissodan uhka on olemassa. Tutkittavan mukaan hänelle on sanottu Suomen poliisista, ettei hänellä ole mahdollisuuksia saada vanhempiaan tai sisaruksia Suomeen. Tämä näyttää vaikuttavan tutkittavan kerronnan tapaan. Kokemus vähäisistä vaikutusmahdollisuuksista oman elämän tärkeimpien asioiden suhteen on tarina-typiltään Olosuhteiden uhrien kenties suurin yksittäinen ongelma.

6.5 Tarinan kertomisen tavan seuraukset 'kuulumiselle'

Tarkastelen tässä kappaleessa kertomisen tavan seurauksia kuulumisen näkökulmasta. Syvennän analyysiä tarkastelemalla kuulumisen tavan seurauksia tutkittaville. Kuuluminen on monin tavoin merkityksellistä tutkittaville, sillä se antaa heille mahdollisuuksia tarkastella kerronnan tapaa, jota he käyttävät puhuessaan omasta elämästään. Olen kiinnostunut siitä, millaisia seurauksia kuulumisella on sille, miten tutkittavat näkevät omat mahdollisuutensa vaikuttaa elämäänsä. Olen käyttänyt tutkielmassa sekä kerronnan että tarinan käsitteitä. Tarina ja kerronta eroavat kuitenkin osittain toisistaan, sillä kerronnassa täytyy olla jonkinlainen viittaus kertovaan subjektiin. Tarina sen sijaan on jotain objektiivista, joka kertoo kerronnan sisällöstä ja järjestyksestä. (Ikonen, 2001, 186.)

Tässä luvussa esittämäni tarina-tyypit eroavat siis muusta tutkielman analyysistä sen vuoksi, että olen tarkastellut haastatteluja eri näkökulmasta kuin muissa luvussa. Tarkoitukseni ei ole ollut kertoa varsinaisesti tutkittavista, vaan etsiä kerronnasta objektiivisia kerronnantapoja. Kun tutkittavat kertovat omasta elämästään, samalla on mahdollista etsiä kerronnasta yhteistä kerronnan tapaa, jota tässä tutkielmassa kutsun tarina-tyypiksi. Tutkielman kannalta mielenkiintoisinta on pohtia, miten tutkittavien kerronnan tyyli vaikuttaa siihen, miten tutkittavat näkevät itsensä. Tutkittavat kertovat tarinansa, joka varsinaisen asiasisällön lisäksi paljastaa, millaisen identiteetin haastateltavat ovat itselleen luoneet. Kysymys kuuluukin, onko korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien identiteetin tutkimiselle olennaista myös se, miten he tarinansa kertovat? Jos tutkittava kuvaa itseään taistelijaksi, toimiiko hän elämässään eri tavoin kuin tutkittava, joka tyytyy siihen, mitä on saanut? Jäävätkö tutkittavat oman tarinansa ”vangeiksi”?

Jokaisella ihmisellä on elämässään tilanteita, joihin ei voi itse vaikuttaa. Se, miten ihminen käsittelee ja tulkitsee nämä tapahtumat vaikuttaa siihen, miten ihminen näkee itsensä ja oman suhteensa näihin tapahtumiin. (Carey & Russell 2006, 28.) Tästä näkökulmasta katsottuna, on merkityksellistä, että tutkittavat voidaan jakaa niinkin selvästi erilaisiin tarina-tyyppeihin. Esimerkiksi Taistelijoiden ja Olosuhteiden uhrien tarina-tyypit eroavat toisistaan merkittävästi. Tarina-tyypiltään Taistelijat kokevat, että heidän kokemansa vaikeudet eivät johdu heistä itsestään, vaan kielteisistä asenteista maahanmuuttajia kohtaan sekä yhteiskunnan syrjivistä rakenteista. Tämän vuoksi tarina-tyypiltään Taistelijat ovat päättäväisiä ja valmiita muuttamaan asioita, niin, että heille annettaisiin mahdollisuus näyttää osaamisensa. Tarina-

tyypiltään Olosuhteiden Uhrit eroavat Taistelijoista ennen kaikkea siksi, että heillä ei ole mielenkiintoa muuttaa ympärillä olevaa yhteiskuntaa, vaan tyytyä siihen, mitä ylhäältä päin on määrätty. Tämä tekee tarina-tyypiltään Olosuhteiden uhrit haavoittuvaisiksi, sillä he eivät koe, että heillä olisi mitään mahdollisuuksia muuttaa omaa elämäänsä itselle parempaan suuntaan.

Tarina-tyypiltään Sopeutujat tuovat kerronnassaan esille tyytyväisyyden nykyiseen tilanteeseen. Tilanne ei ole kuitenkaan aina ollut samanlainen ja erityisesti toinen tutkittavista tuo esille myös pettymyksensä epäonnistuneisiin yrityksiin. Kuitenkaan Sopeutuminen nykyiseen tilanteeseen ja vanhojen suunnitelmien hylkääminen ei tarkoita sitä, että tutkittavat olisivat joka tilanteissa olleet Sopeutujia. Tästä kertoo se, että kompromissien lisäksi tutkittavat ovat tehneet myös varsin rohkeita ratkaisuja. Tarina-tyypiltään Tulevaisuuteen suuntautujat ovat myös nykyiseen tilanteeseensa suhteellisen tyytyväisiä. Näille kahdelle edellä mainitulle tarina-tyypille yhteistä on se, että tutkittavat eivät näe nykyistä tilannettaan omista ratkaisuksista johtuvina, vaan kyseessä on enemmänkin tekijät, joille tutkittavat eivät ole voineet itse tehdä mitään. Tästä esimerkkinä on kielen opiskelu. Kovasta yrittämisestä huolimatta kielen oppimiseen menee aina kauan aikaa ja tämän vuoksi pitkän linjan opiskelu on ollut välttämätöntä. Tässä suhteessa Sopeutujat ja Tulevaisuuteen suuntautujat eroavat tarina-tyypiltään eniten Olosuhteiden uhriin verrattuna. Näihin kahteen tarina-tyyppiin kuuluvat tutkittavat eivät koe kuitenkaan elämistä ja mahdollista menestymistä taisteluna. Tämän vuoksi nämä kaksi ryhmää eroaa myös tarina-tyypiltään Taistelijoista.

Näyttää siltä, että tarina-tyypit vastaavat hyvin kuhunkin tyyppiin kuuluvien tutkittavien elämäntilannetta. On perusteltua sanoa, että ihmisten tapa kertoa itsestään, kuvaa myös sitä, miten nämä ihmiset toimivat elämässään. Tutkittavien kerronnasta ei voi kuitenkaan missään nimessä virtaviivaisesti päätellä, että tarina-tyyppien avulla voisi todeta, millaisia toimintamalleja tutkittavilla on. Vaikka narratiivisen terapian yksi keskeisistä lähtökohdista on se, että tarinan juonenkululla on merkittävä vaikutus siihen, miten yksittäiset tapahtumat vaikuttavat kyseisen ihmisen elämään, niin silti jokaiselta ihmiseltä monenlaisia juonenkulkuja. (Carey & Russell 2006, 28). Olennaisinta on kuitenkin se että tarinallisuudessa huomioidaan se, että kertojan täytyy kokea olevansa itse tarinansa päähenkilönä. (Hänninen & Valkonen 2000, 150). Kuten jo alussa mainitsinkin, myös näiden tutkittavien kohdalla olisi mahdotonta löytää tarina-tyyppejä, joihin kaikki tutkittavat voisi aukottomasti jakaa. Jokaisen tutkittavan kerronnasta on mahdollista löytää useita erilaisia tarina-tyyppejä tai

juonenkulkuja, kuten narratiivisessa terapiassa asiaa kuvataan. Mikään tarina ei voi kertoa kaikkea, sillä jokaisen ihmisen identiteetti muodostuu useammasta tarinasta. (mt., 28.) Liian suoraviivaiset päätelmät tutkittavien kerronnasta poistaisivat myös kaikki vivahteet, jotka tekevät tutkittavien kerronnasta ainutlaatuista.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen käsitellyt tässä tutkielmassa korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien identiteettiin liittyvää kerrontaa. Tutkielmaa varten haastattelemani kahdeksan maahanmuuttajaa ovat tulleet erilaisista syistä ja varsin erilaisista tilanteista Suomeen. Ainoat heitä yhdistävät tekijät ovat ne, että haastatteluhetkellä he työskentelivät X:n liikennelaitoksella bussikuskeina ja, että he ovat olleet korkeasti koulutettuja omassa kotimaassaan tai olivat olleet opiskelemassa korkeakoulutetuksi. Tutkielman tavoitteena oli ratkaista, miten tutkittavat kertovat itsestään ja, millä tavoin he kokevat sen, etteivät ole syystä tai toisesta samassa ammatissa kuin ennen Suomeen tuloa. Oletuksena oli se, että tutkittaville työn merkitys on hyvin suuri. Samalla hypoteesina oli myös se, että tutkittavat kokevat nykyisen työnsä ongelmalliseksi ennen kaikkea siksi, että he olivat omassa kotimaassaan tottuneet työhön, johon on vaadittu korkea koulutus.

Työn merkitys näyttäytyi tutkimustuloksissa tärkeänä, mutta tutkielman alussa tekemäni oletukset eivät kuitenkaan olleet yksiselitteisiä. Ajattelin suoraviivaisesti, että tutkittavat eivät varmastikaan ole nykyiseen tilanteeseen tyytyväisiä, vaan työllä olisi suuri merkitys vasta sitten, kun tutkittavat työllistyvät oman alansa töihin. Muutaman tutkittavan kohdalla tämä pitikin osittain paikkansa, mutta työ näyttäytyy erittäin tärkeänä, vaikka työ ei vastaakaan omia haaveita ja toiveita. Työtä kuvataan elämänsisältönä, jonka ansiosta tutkittavat kokevat suurta tyytyväisyyttä itseään kohtaan. Työstä saadaan taloudellisen turvan lisäksi myös ystäviä ja hyviä onnistumisen kokemuksia. Työn ongelmallisuus tarkoitti monille tutkittaville pelkästään sitä, että työajat ovat huonoja ja välissä aikatauluissa on vaikea pysyä.

Kerronnasta tuli esille se, että identiteettiin liittyvä kerronta on hyvin moninaista ja vaihtelevaa. Työ-identiteetin lisäksi tutkittavien tuli esille erilaisia identiteetin osa-alueita. Tutkittavien identiteettiin näyttää työn lisäksi vaikuttavan erityisesti perhe, kulttuuri ja osallistumisen mahdollisuudet. Perheen merkitys tutkittavien identiteetti-käsityksille on merkittävä. Jos tutkittavat kokevat pettymyksiä, joiden vuoksi oma identiteettikäsitys voi olla uhattuna, niin perhe vähentää huomattavasti uhan kokemista. Kulttuuriin liittyvä kerronta kuvastaa erityisesti identiteetin moninaisuutta. Tutkittaville kulttuurierot ovat merkinä siitä, että tutkittava ei ole tavoiltaan ja perinteiltään suomalainen. Tämä voisi olla identiteettiä uhkaava tekijä, mutta sen sijaan tutkittavat näkevät kulttuurierot rikkautena. Vaikka suomalaiset voivat tutkittavien mukaan kokea ylemmyyttä omaa kulttuuria kohtaan, niin

tutkittavilla on vertailukohde, joka usein osoittaa, että oikeaa ja väärää tapaa ei voi aina erottaa toisistaan. Esimerkiksi itsenäisyys voi näyttäytyä suomalaiselle erityisen positiivisena asiana, mutta maahanmuuttajat näkevät itsenäisyyden varjopuolena yksinäisyyden. Tutkittavien harrastama yhteiskuntakritiikki porautuu syvälle suomalaisen kulttuurin juuriin. Identiteetin kannalta tämä on varmasti hyvä, sillä Suomi on näyttäytynyt monelle tutkittavalle ennen kaikkea suljettuna. Kulttuurikriittisyyden myötä voi nousta kysymys siitä, miksi täydellinen sisälle pääsy on edes tärkeää. Tutkittavien kerronnasta nousi esille myös osallistumisen mahdollisuudet. Osallistuminen on merkkiä tutkittaville siitä, että heille annetaan mahdollisuus rakentaa omaa elämää sekä työssä että yksityisessä elämässä. Identiteetin kannalta osallistuminen näyttäytyy erityisen positiivisena asiana.

Suomalainen yhteiskunta näyttäytyy tutkittaville kahdesta eri näkökulmasta. Siitä huolimatta, että tutkittavat ovat tyytyväisiä siihen, että ovat löytäneet työtä, niin alun perin monilla tutkittavilla oli toisenlaisia haaveita. Tutkittavat ovat saaneet huomata, että Suomessa maahanmuuttajille työllistyminen on suuri haaste, jonka vuoksi mikä tahansa työ on lottovoitto. Tutkittavat ovat saaneet huomata, että maisterintutkinto esimerkiksi Marokosta tai Bulgariasta ei vakuuta Suomessa. Tutkinto on tietysti hyvä olla olemassa, mutta vasta suomalaisen korkeakoulututkinnon suorittaminen parantaa tutkittavien mahdollisuuksia löytää oman alansa töitä. Niille tutkittaville, joille nykyinen ammatti ei näyttäydy unelma-ammattina, on ollut mahdollisuus opiskella Suomessa lisää. Olennaisin kysymys kuuluu kuitenkin: Mitä nämä tutkittavat tekevät suomalaisellakaan tutkinnolla, jos työllistymisen ongelmat johtuvat tutkittavan etnisestä alkuperästä? Monet tutkittavat ovat saaneet kuulla Suomessa, että he eivät ole, eikä heistä ikinä tule suomalaisia. Kenties korkeasti koulutetut maahanmuuttajat koetaan niin suurena uhkana, että heille ei anneta edes mahdollisuutta. Eräs tutkittavista totesi haastattelussa, ettei tiedä kenen pillin mukaan maahanmuuttajien pitäisi tanssia. Jos maahanmuuttajat tekevät töitä, heille sanotaan, että he vievät suomalaisten työpaikat. Jos maahanmuuttajat ovat työttömiä, he käyttävät hyväkseen järjestelmän heikkouksia.

Keitä nämä tutkittavat ja kaikki heidän kanssaan samassa tilanteessa olevat ovat? Tutkittavat itse kertovat, että olisivat mielellään ratkaisu Suomessa tulevaisuudessa nähtävään työvoimapulaan. Moni asia tekee tästä kuitenkin ongelmallisen. Muutamien tutkittavien kokemus syrjintä on ollut varsin räikeää. Edellisissä työpaikoissa tai työhaastatteluissa tutkittavat ovat saaneet kokea, että Suomessa toimivat yritykset eivät ole vielä valmiita

ottamaan vastaan osaavaa työvoimaa ulkomailta. Työhaastatteluun pääseminenkin on jo voitto sinänsä, sillä outo aksentti puhelimessa tai vieraskielinen nimi papereissa riittää jo siihen, että maahanmuuttaja ei saa edes mahdollisuutta. Tutkinnoilla ei näytä olevan näissä tapauksissa merkitystä.

Tutkielman alussa kerroin Suomesta tämän tutkielman kontekstina. On ymmärrettävää, että Suomessa maahanmuuttajuuteen liittyvät kysymykset ovat vielä suhteellisen uusia, koska Suomessa väestö on ollut aina kovin homogeenista. Tämä ei kuitenkaan saa olla selityksenä kaikille niille ongelmille, joita maahanmuuttajat joutuvat Suomessa kokemaan. Asenneilmapiiri on kenties suurin yksittäinen tekijä, mikä vaikuttaa maahanmuuttajien työnhaun ongelmiin. Tämän tutkielman maahanmuuttajat ovat kokeneet kielteisten asenteiden vaikutuksen monissa erilaisissa tilanteissa. Työpaikalla sekä työtovereiden että asiakkaiden taholta esiin tulevat asenteet ovat monille tutkittaville tuttuja. Näillä asenteilla ei näytä kuitenkaan olevan yhtä suurta merkitystä kuin silloin, jos kielteiset asenteet esittää jokin virallisempi taho. Yksi tutkittavista otti haastattelussa kaksi kertaa esille sen, että hänelle oli sanottu poliisilaitoksella, että siitä huolimatta, että hänellä on Suomen passi, niin hänestä ei ikinä tule Suomen kansalaista. Tämä toteamus on herättänyt tutkittavan pohtimaan omaa identiteettiään ja suomalaista asenneilmapiiriä.

Mielestäni onkin perusteltua sanoa, että ammattilaisten, olipa kyseessä sitten poliisi, sosiaalityöntekijä tai työvoimatoimiston virkailija, on erityisen tärkeä kiinnittää huomiota omiin asenteisiinsa ja sanavalintoihinsa. Lohdullista kyllä kaikki tutkittavat, jotka olivat olleet asiakkaina työvoimatoimistossa tai sosiaalitoimistossa, olivat tyytyväisiä saamaansa palveluun. Tutkittavista yksikään ei ollut kokenut, että heitä olisi kohdeltu epäoikeudenmukaisesti tai, että asenteet olisivat olleet heitä kohtaan kielteisiä. Tästä näkökulmasta käsin katsottuna sosiaalityön kentällä maahanmuuttajiin osataan suhtautua hyvin. Uskon kuitenkin, että sosiaalityön kentälläkin on vielä syytä kiinnittää erityisesti huomiota maahanmuuttajien tarpeisiin sekä siihen, että maahanmuuttajien taustat ovat hyvin erilaisia. Maahanmuuttaja asiakkaana voi erota merkittävästi tavallisesta aikuissosiaalityön asiakkaasta. Muutama tutkittavista on ollut sosiaalityön asiakkaina Suomeen tulon jälkeen. Heistä jokainen on joutunut turvautumaan sosiaalityöntekijöiden apuun, koska työllistymisessä on ilmennyt odottamattomia ongelmia, jonka vuoksi laskujen ja velkojen maksu on osoittautunut mahdottomuudeksi.

Maahanmuuttajien avun tarve voi olla hyvin samanlaista kuin muillakin asiakasryhmillä, mutta syyt ongelmiin voivat olla hyvin erilaisia. Tämän tutkielman tutkittavia voi kuvata erityisen aktiivisiksi. Heitä ei voi syyttää yrityksen puutteesta, he elävät terveellistä elämää ja ovat koulutettuja henkilöitä. Näiden asioiden huomioiminen on erityisen tärkeää, kuten myös sen asian tiedostaminen, että maahanmuuttajat tarvitsevat erityistä tukea. Ainakin näille tutkittaville olisi varmasti hyödyksi, jos heillä olisi ollut ainakin Suomeen tulon alkuvaiheessa oma sosiaalityöntekijä, jolle olisi voinut kertoa työllistymiseen liittyvistä ongelmista. Kaikilla tutkittavilla ei ollut aluksi aavistustakaan, miten vaikeaa työllistyminen voi olla. Tämä voi aiheuttaa sen, että maahanmuuttaja kokee itsensä riittämättömäksi. Kaikenlainen tuki ja neuvonta ovat tärkeää ja voi auttaa maahanmuuttajia sopeutumisessa.

Taloudellisen tuen hakeminen työvoimatoimistosta tai sosiaalitoimistosta voi olla maahanmuuttajille erityisen vaikeaa. Haastattelemani korkeasti koulutetut maahanmuuttajat kuvaavat avun hakemisen ainakin erityisen epämiellyttäväksi kokemukseksi. Taloudellisen avun vastaanottaminen näyttää olevan ongelmallista ja vaikeaa, vaikka kyseessä olisi tuki, joka heille täysin kuuluu. Tutkittaville on tärkeää osoittaa epäilijöille, että he eivät käytä suomalaista järjestelmää hyväkseen. Tämän vuoksi avun hakeminenkin on kovin hankalaa tutkittaville. Maahanmuuttajille tulisikin aktiivisesti tiedottaa heille kuuluvista oikeuksista, sillä mielestäni avun hakematta jättäminen voi olla seurauksiltaan paljon vakavampaa ja pitkäkestoisempaa kuin avun hakeminen alun vaikeuksien ylittämiseksi. Jos maahanmuuttaja saa apua, joka ohjaa heidät aktiivisiksi osallistujiksi, niin yhteiskuntaan integroituminenkin on varmasti paljon helpompaa. Uskon, että, jos Suomeen tullut maahanmuuttaja jättäytyy avun ulkopuolelle, se on karhunpalvelus kaikille osapuolille. Mutta ei ole ihme, jos näin käy, sillä tutkittavat kertovat, että avun tarvitseminen on merkki epäonnistumisesta. Maahanmuuttajiin kielteisesti suhtautuvat saavat todisteita siitä, että maahanmuuttajat kuluttavat suomalaisten verorahoja.

Yksi esittämistäni kysymyksistä tutkittaville oli se, mitä heidän elämässään pitäisi tapahtua, jotta heistä tulisi onnellisempia. Vastauksista osa liittyi perheeseen ja terveyteen. Tutkimuksen kannalta mielenkiintoisimpia vastauksia olivat kuitenkin ne, joissa tutkittavat ottivat kantaa niihin muutoksiin, joita haluaisivat nähdä Suomessa tapahtuvan. Ensimmäinen toiveista on se, että Suomessa tiedostettaisiin se, että maahanmuuttajat, eivät korkeasti koulutetutkaan, ole uhka suomalaisille työntekijöille. Suomalainen koulutusjärjestelmä on varmasti kaikilla tasoilla loistava, mutta se ei tarkoita sitä, että muissa maissa suoritettu

koulutus ei olisi ollenkaan verrattavissa Suomessa suoritettavaan kulutukseen. Kansainvälistymisen myötä voidaan ajatella, että suomalaisillakin on mahdollisuus hakea töitä ympäri maailman. On vaikea arvioida, miten kävisi suomalaisen korkeakoulutetun esimerkiksi Marokossa, Bulgariassa tai Turkissa. Helposti tulee ajatelleeksi, että suomalaisilla ei ole hätää kansainvälistyvässä maailmassa, mutta näin ovat ajatelleet myös monet tämän tutkielman tutkittavat itsestään. Heille kokemus on osoittanut, että identiteetti on haavoittuvainen. Samalla sitä suojaavat kuitenkin tekijät, joilla ei ole mitään tekemistä työmarkkinoiden kanssa.

Sosiaalityössäkin tutut ihmisläheiset arvot ovat tutkittaville hyvin tärkeitä. Näillä arvoilla ei välttämättä ole mitään tekemistä niiden arvojen kanssa, jotka itse arvioin tämän tutkielman alussa kaikista tärkeimmiksi. Samalla, kun tutkittavat ovat kertoneet itsestään, he kertovat myös siitä, mitä näkevät ympärillään. Se asettaa kyseenalaiseksi suomalaisten käsitykset oman maansa parhaista puolista. Tutkittavat sanoivat, etteivät voi ymmärtää, miten vanhukset unohdetaan Suomessa laitoksiin ja nuoret juovat viikonloppuisin kaduilla itsensä sammuksiin. Tämä antaa suomalaisesta yhteiskunnasta varsin surullisen kuvan. Osa tämän tutkielman tutkittavista tulee maista, jotka ovat suomalaisten näkökulmasta katsottuna köyhiä ja jopa sekasortoisia. Maahanmuuttajilla on kuitenkin erilainen näkökulma asioihin, jossa huomioidaan monta muutakin asiaa kuin bruttokansantuote ja erilaisten asioiden omistaminen. Siitä huolimatta tai ehkä juuri sen vuoksi, että tutkittavat ovat kokeneet elämässään paljon ongelmia, heillä olisi paljon viisautta, josta työnantajillekin olisi varmasti paljon hyötyä. Tutkittavat itse tuntuvat tiedostavan tämän ja, jos Suomi ja suomalaiset eivät tätä näe, voi vain arvella, kuka lopulta häviää.

LÄHDELUETTELO

Alasuutari, Pertti (2007) Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Tampere: Tammerpaino.

Anis, Merja (2006) Maahanmuuttajalapsen ja –nuoren lastensuojelun asiakkaina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 69–96.

Carey, Maggie & Russell, Shona (2006) Narratiivisen terapian peruskysymyksiä. Porvoo: Oy Formato Print Ab.

Erkkilä, Raija (2005) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitystulkintaymmärtäminen. Helsinki: Dialogia Oy.

Eskola, Jari & Paso, Mirjami (2004) Narratiiveja korkeimmasta oikeudesta. Teoksessa Eskola Jari (toim.) Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita. Kuopio: Kuopio University Press,

Forsander, Annika (2002) Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.

Forsander, Annika (2000) Työvoiman tarve ja maahanmuuttopolitiikka – Onko maahanmuuttajien osaaminen vastaus työvoiman kysyntään. Teoksessa Trux Marja-Liisa (toim.) Aukeavat ovet – kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. Helsinki: Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra, 143–202.

Fraser, Heather (2004) Doing Narrative Research: Analysing Personal Stories Line by Line. Qualitative Social Work 2004; 3. London: Sage Publications, 179–201.

Haapakorpi, Arja (2004) Kulttuurista rajankäyntiä – nuorten ja korkeakoulutettujen maahanmuuttajien koulutus- ja työmarkkinahistoria ja -orientaatio. Helsinki: Palmenia.

Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Tampere: Vastapaino.

Hautaniemi, Petri (2001) Etnisyys ja kulttuuri. Teoksessa Annika Forsander & Elina Ekholm & Petri Hautaniemi (toim.) Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki: Palmenia, 11–30.

Heikkinen, Hannu (2001) Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökumia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisten lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Horelli, Liisa & Wallin, Sirkku (2006) Aikasuunnittelun lähtökohdat. Teoksessa Horelli, Liisa & Wallin Sirkku (toim.) Arjen ajan hallintaa. Kokemuksia suomalaisesta aikasuunnittelusta. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 10–15.

Horelli, Liisa & Boulin, Jean-Yves (2006) Paikallista aikapolitiikkaa Euroopassa. Teoksessa Horelli, Liisa & Wallin Sirkku (toim.) Arjen ajan hallintaa. Kokemuksia suomalaisesta aikasuunnittelusta. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 10–15.

Huttunen, Laura & Löytty, Olli & Rastas Anna (2005) Suomalainen monikulttuurisuus. Paikallisia ja ylijäisiä suhteita. Teoksessa Rastas Anna & Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 16–40.

Huttunen, Laura (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 696, Ser A.

Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka (2000) Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen. Teoksessa Hänninen Vilma: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 696, Ser A, 141–156.

Ikonen, Mikko (2001) Tarina ja juoni. Teoksessa Alanko Outi & Käkelä-Puumala Tiina (toim.) Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 184–206.

Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002) Rasismi ja syrjintä Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 9-19.

Jokinen, Arto (2000) Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere: Tampere University Press.

Knuuttila, Seppo (1994) Kaiken kattava kulttuuri. Teoksessa Kupiainen Jari & Sevänen Erkki (toim.) Kulttuurintutkimus. Johdanto. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 9-31.

Kortteinen, Matti (1994) Kun pohja pettää. Teoksessa J.P. Roos & Eeva Peltonen (toim.) Miehen elämää. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 153–173.

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli & Ruuska, Petri (2004) Suomi toisin sanoen. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, Mikko (1995) Pikku jättiläisiä. Tampere: Vastapaino.

Lepola, Outi (2000) Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi: monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Liebkind, Karmela (1994) Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Liebkind Karmela (toim.) Maahanmuuttajat: kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 21–49.

McCloughry, Roy (1993) Millainen mies? Keskustelua miehisyydestä, vallasta ja rakkaudesta. Helsinki: WSOY.

Miettinen, Helena (2004) Menetetyt kodit, elämät, unelmat. Suomalaisuus

paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärityksessä. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Myrskylä, Pekka (2006) Muuttoliike ja työmarkkinat. Työpoliittinen tutkimus 321. Helsinki: Työministeriö.

Paananen, Seppo (1999) Suomalaisuuden armoilla. Ulkomaalaisten työnhakijoiden luokittelu. Helsinki: Tilastokeskus.

Rantala, Irma (2003) Eläköön mies ja Max. Teoksessa Jari Eskola [et al.] (toim.) Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita. Kuopio: Kuopio University Press, 105–123.

Rosholm, Michael & Scott, Kirk & Husted Leif (2006) The Times Are A-changin': Declining Immigrant Employment Opportunities in Scandinavia. *International Migration Review* Vol. 40. Center for Migration studies of New York, 318-347.

Saastamoinen, Mikko (1999) Narratiivinen sosiaalipsykologia - teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa Eskola Jari (toim.) Hegelistä Harréen, narratiivista nudistiin. Kuopion yliopiston selvityksiä E, 165–192.

Sintonen, Teppo (1999) Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Sipilä, Jorma (1989) Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Tammi.

Stalker, Peter (2002) Migration Trends and Migration Policy in Europe. *International Migration* Vol. 40. Blackwell publishers Ltd. Oxford, 151–176.

Sutela, Hanna (2005) Maahanmuuttajat palkkatyössä. Teoksessa Paananen Seppo (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 83–109.

Suurpää, Leena (2002) Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista. Nuorisotutkimusseuran julkaisu 28. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Söderling, Ismo (2005) Suomen väestökysymys ja maahanmuutto. Teoksessa Alitolppa-Niitamo Anne & Söderling, Ismo & Fågel Stina (toim.) Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto.

Talvitie-Ryhänen, Talvikki (2000) Taloudellinen turvallisuus ja hyvinvoinnin vajaiden hallinta. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 269–285.

Vähätalo, Katri (1998) Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Tampere: Tammer-paino.

Väisänen, Raija (2000) Työelämän turvallisuus. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 239–268.

LIITE 1

Haastattelurunko

Henkilöhistoria

Kertoisitko elämästäsi ennen Suomeen tuloa?

Kertoisitko kotimaastasi?

Kertoisitko opiskelustasi ja työnteosta ennen Suomeen tuloa?

Kertoisitko, miksi olit kiinnostunut juuri opiskelemastasi alasta?

Kertoisitko Suomeen tulon syistä ja siitä, millainen alku sinulla oli Suomessa?

Nykyinen tilanne

Kertoisitko elämästäsi Suomesta?

kertoisitko perheestäsi ja ystävistäsi?

Kertoisitko kulttuurisista eroista, joita olet huomannut Suomen ja entisen kotimaasi välillä?

Vai onko eroja ollut?

Kertoisitko työstäsi bussikuskina? Oletko tyytyväinen nykyiseen työhösi?

Jos olet yrittänyt löytää oman alan töitä, niin kertoisitko niistä kokemuksista?

Jos olet joutunut syrjinnän kohteeksi, niin kertoisitko siitä?

Miten koet Suomen ja suomalaiset tällä hetkellä?

Tulevaisuus

Kertoisitko tulevaisuudensuunnitelmistasi?

Kertoisitko, mitkä asiat tekisivät sinut tulevaisuudessa onnellisemmaksi?

Kertoisitko haaveistasi, joita sinulla on työn ja yksityiselämän suhteen?